

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Кафедра Кафедра статистики та математичних методів в економіці
(найменування кафедри)

Допущено до захисту

Завідувач кафедри

(підпис)

“ ____ ” _____ 20 ____ р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття освітнього ступеня бакалавр

зі спеціальності 051 «Економіка»
(шифр та найменування спеціальності)

за освітньою програмою «Бізнес-економіка та аналітика»
(назва освітньої програми)

На тему: «Аналіз стану та тенденцій розвитку макроекономічних показників аграрного сектору України»

Виконавець:

студент ЦЗВФН факультету

Давидов Дмитро Андрійович

(прізвище, ім'я, по батькові)

/підпис/

Науковий керівник:

д.е.н., професор

(науковий ступінь, вчене звання)

Андрейченко Андрій Вадимович

(прізвище, ім'я, по батькові)

/підпис/

Одеса 2024

ЗМІСТ

ВСТУП.....	2
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ АГРАРНОГО СЕКТОРУ	6
1.1. Суть, поняття та зміст аграрного сектору як економічної категорії	6
1.2. Основні проблеми та виклики, що стоять перед аграрним сектором.....	10
1.3. Огляд системи державного регулювання в аграрному секторі України.....	15
РОЗДІЛ 2. АГРАРНИЙ СЕКТОР УКРАЇНИ: АНАЛІЗ СТАНУ ТА ТЕНДЕНЦІЙ РОЗВИТКУ	21
2.1. Огляд тенденцій розвитку аграрного сектору України.....	21
2.2. Аналіз змін у зовнішній торгівлі аграрного сектору України.....	27
2.3. Оцінка конкурентоспроможності української сільськогосподарської продукції на світовому ринку.....	34
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМКИ УДОСКОНАЛЕННЯ РОБОТИ АГРОСЕКТОРУ УКРАЇНИ.....	40
3.1. Заходи щодо підвищення продуктивності праці в аграрному секторі.....	40
3.2. Роль державної підтримки для стимулювання розвитку аграрного сектору України.....	47
ВИСНОВКИ.....	56
Список використаних джерел.....	61
Додатки.....	65

ВСТУП

Сільське господарство є найважливішим стовпом економіки України, який відіграє ключову роль у забезпеченні продовольчої безпеки, соціальної стабільності та економічного розвитку країни. Сільське господарство не лише забезпечує основні продукти харчування для населення, але й є джерелом доходу для мільйонів українців, що проживають у сільській місцевості. Крім того, аграрний сектор української економіки має значний експортний потенціал, сприяючи збільшенню валютних надходжень в країну та зміцненню її позицій на світових ринках.

Протягом останніх років аграрний сектор України зіткнувся з низкою викликів та можливостей, які впливають на його стан і розвиток. Одночасно, глобальні економічні тенденції, політична ситуація, рівні інвестицій та доступ до фінансових ресурсів у аграрному секторі значно змінились. У зв'язку з реформами, які здійснюються в рамках інтеграції України в світові економічні процеси, аграрний сектор прагне до покращення ефективності виробництва, модернізації інфраструктури та підвищення конкурентоспроможності на світових ринках. Однак, важливо враховувати соціальні аспекти розвитку сільського господарства, такі як забезпечення робочих місць, соціальний захист сільських мешканців та збереження традиційних сільськогосподарських практик.

В умовах постійної нестабільності та невизначеності сучасна українська економіка перебуває в серйозних трансформаційних процесах. Ці зміни виробничо-господарського середовища, спричинені системними ринковими протиріччями, включаючи глобальні кризові явища, вимагають глибокого наукового аналізу та розроблення ефективних стратегій розвитку. В цьому контексті важливо розглянути не лише загальні принципи функціонування аграрного сектору, але й вплив цих процесів на окремі галузі національного господарства.

В даному дослідженні ми намагаємося проаналізувати основні макроекономічні показники аграрного сектора України, включаючи обсяг

виробництва, експорт та імпорт сільськогосподарської продукції, інвестиції в галузь, зайнятість у сільському господарстві та інші фактори, які впливають на його розвиток. Нашою метою є виявлення основних тенденцій і викликів, з якими зіштовхується аграрний сектор, а також надання рекомендацій для покращення його конкурентоспроможності та сталого розвитку у майбутньому.

Об'єктом дослідження є аграрний сектор України та його макроекономічні показники.

Предметом дослідження є аналіз стану та тенденцій розвитку макроекономічних показників аграрного сектору України.

Метою дослідження є системний аналіз сучасного стану та прогнозування тенденцій розвитку макроекономічних показників аграрного сектору України з метою визначення основних факторів впливу на його ефективність, конкурентоспроможність та стабільність, а також розроблення рекомендацій для поліпшення управління та розвитку сільського господарства країни.

Завдання дослідження

- Дослідити сутність аграрного сектору як економічної категорії, його роль, методи регулювання;
- Виділити та систематизувати основні проблеми, з якими стикається аграрний сектор, включаючи аспекти економічного, соціального, екологічного та технологічного розвитку.
- Визначити основні тенденції розвитку аграрного сектору за останні роки, зокрема зміни у виробництві, використанні земельних ресурсів, залучення інвестицій;
- Провести аналіз основних факторів, що впливають на ефективність, конкурентоспроможність та стабільність аграрного сектору України, включаючи внутрішні та зовнішні чинники;
- Запропонувати рекомендації щодо поліпшення управління та розвитку сільського господарства України;

Методи дослідження – у ході дослідження використовувалися різноманітні наукові методи, такі як синтез, аналіз, індуктивний та дедуктивний

підхід. Для забезпечення об'єктивності результатів застосовувався метод аналізу статистичних даних для оцінки макроекономічних показників аграрного сектору шляхом їх порівняння.

Інформаційною базою є наукова література, підручники, наукові статті, монографії, нормативно-законодавча база України, використовується статистична інформація, зокрема дані про виробництво, експорт, імпорт Державного служби статистики та Державної митної служби України.

Публікації та апробація результатів дослідження. За результатами дослідження прийнято участь у науковій конференції та опубліковано статтю: Давидов Д. А. Сучасні глобальні проблеми та виклики аграрного сектору: екологічні, економічні та соціальні аспекти. IX Міжнародна науково-практична конференція. Видавництво «Когнум». Ліверпуль, Велика Британія. 2024.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ АГРАРНОГО СЕКТОРУ

1.1 Суть, поняття та зміст аграрного сектору як економічної категорії

У світлі сучасних економічних викликів та трансформаційних процесів, аграрний сектор залишається однією з ключових складових економіки багатьох країн. Його сутність, поняття та зміст не тільки визначають розвиток сільського господарства, але і мають значний вплив на економічні та соціальні процеси в цілому.

Теоретико-практичні аспекти розвитку аграрного сектору активно вивчаються в роботах численних вчених, як українських, так і зарубіжних. Вирішенню проблем формування, функціонування та регулювання аграрного ринку, його ресурсного забезпечення, вдосконаленню інфраструктури, а також аналізу, методології наукового дослідження та інших аспектів розвитку аграрного сектору приділяється увага у відповідних дослідженнях і публікаціях.

В нормативній літературі та законодавстві практично відсутня термінологія "аграрний сектор" як цілісної юридичної концепції, найбільш частіше зустрічається терміни агропромисловий сектор (АПК) чи сільське господарство. Це може створювати труднощі при визначенні та регулюванні аспектів сільськогосподарської галузі, ускладнюючи як наукове дослідження, так і практичне втілення ефективних стратегій управління аграрним сектором. Недостатня розробленість термінології може викликати неоднозначне розуміння його складових та функцій, а також ускладнювати процеси формулювання політики та прийняття рішень у сфері сільського господарства.

У Законі України «Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року» термін «аграрний сектор» використовується для опису галузей економіки, пов'язаних зі сільським господарством, рибним господарством, а також переробкою сільськогосподарської продукції. Тут аграрний сектор включає в себе не лише сільське господарство, а також харчову

промисловість, переробку сільськогосподарської сировини та інші галузі, які пов'язані з виробництвом та обробкою сільськогосподарської продукції. [1]

У розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Стратегії розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року» термін «аграрний сектор» використовується як опис сукупності сільськогосподарських підприємств, їхньої інфраструктури та інших пов'язаних галузей, що є основою сільського господарства та важливим елементом національної економіки. [2]

Останнім офіційним документом, який використовує термін «аграрний сектор», є розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Стратегії сприяння залученню приватних інвестицій у сільське господарство на період до 2023 року», де термін згадується як опис сукупності сільськогосподарських підприємств, їхньої інфраструктури та інших пов'язаних галузей. [3]

Як відзначає Матковский П. Є. термін «аграрний сектор» охоплює не лише сільське господарство, а й інші галузі, що входять до складу агропромислового комплексу. Це включає в себе переробну промисловість, яка складається з харчової, легкої, борошномельно-круп'яної та комбікормової галузей. Підприємства цієї галузі виробляють різноманітні харчові продукти, напої, вироби зі шкіри, текстилю та інші товари. Також аграрний сектор включає аграрний ринок, який охоплює оптову та роздрібну торгівлю, громадське харчування та здійснює реалізацію сільськогосподарської продукції. Крім того, важливою складовою є інформаційно-технологічна інфраструктура, яка забезпечує різні послуги, такі як закупівлі сировини, фінансові послуги, маркетинг, транспортування та зберігання продукції. [4]

Д. А. Міщенко визначає термін аграрний сектор у своїй роботі як цілісна народногосподарська система взаємопов'язаних в своєму розвитку галузей, які забезпечують виробництво сільськогосподарської сировини та продовольства, їх заготівлю, зберігання, переробку і реалізацію населенню. Ядром аграрного сектора є галузі сільського господарства. [5]

У своїй роботі І. О. Корчинський визначає термін «аграрний сектор» як сільськогосподарське і агропромислове виробництво та галузі економіки, які

забезпечують умови для їх ефективного функціонування, забезпечуючи процеси відтворення його матеріальної основи. До них входять господарюючі суб'єкти, їх галузеві і міжгалузеві об'єднання і структури, що взаємодіють з іншими секторами економіки а також інституції, що формують і реалізують державну політику в цьому секторі національної економіки. [6]

Отже на нашу думку аграрний сектор – це широкий термін, який охоплює деякі елементи агропромислового комплексу, включаючи виробництво сільськогосподарської продукції, її переробку, зберігання, та реалізацію. Він включає в себе не тільки безпосередньо сільське господарство, а й пов'язані з ним галузі, такі як харчова промисловість, текстильне виробництво, а також ринки, де відбувається купівля-продаж продукції. Аграрний сектор також включає в себе служби, які забезпечують підтримку цих процесів, включаючи логістику, маркетинг, фінансові послуги, та інші.

Визначення аграрного сектора може варіюватися в залежності від контексту, але воно завжди відображає інтеграцію різних галузей, які спільно сприяють створенню, обробці, та доставці аграрної продукції до кінцевого споживача. Це включає в себе не тільки фізичні процеси, а й правові, економічні, та соціальні аспекти, які регулюють та підтримують аграрний сектор. Таке визначення підкреслює важливість аграрного сектора як основи національної економіки та продовольчої безпеки країни.

Роль яку відіграє сільськогосподарського сектор може бути визначена через кілька ключових аспектів: продовольча безпека, економічний розвиток, соціальна стабільність, екологічна стійкість.

Продовольча безпека - це один із найважливіших аспектів, який визначається сільськогосподарським сектором. Це означає забезпечення населення доступом до достатньої кількості безпечної та повноцінно поживної їжі. Сільськогосподарський сектор відіграє ключову роль у виробництві різноманітних продуктів, таких як зернові, овочі, фрукти, м'ясо, молоко та інші продукти харчування. Забезпечення продовольчої безпеки передбачає не лише збільшення обсягів виробництва, а й збалансоване харчування, яке містить

необхідну кількість поживних речовин. Справжня продовольча безпека також передбачає доступність продуктів для всіх верств населення, у тому числі для вразливих груп, таких як діти, літні люди та родини з низьким доходом. Крім того, сільськогосподарський сектор відіграє важливу роль у забезпеченні продовольчої безпеки через контроль якості та безпеки продуктів, а також у збереженні та розвитку біорізноманіття. Збільшення виробництва безпечних та якісних продуктів сприяє підвищенню загального рівня життя населення та забезпечує стійкий розвиток суспільства.

Економічний розвиток у контексті сільськогосподарського сектора означає збільшення валового внутрішнього продукту через зростання виробництва та підвищення продуктивності праці. Сільське господарство виступає як ключовий елемент економіки, забезпечуючи не лише продукцію для внутрішнього споживання, але й створюючи можливості для експорту, що сприяє поповненню валютних резервів країни та підтримці платіжного балансу. Помітний розвиток сільського господарства сприяє збільшенню внутрішнього споживання через створення нових робочих місць та підвищення доходів селянського населення. Крім того, сектор забезпечує сировину для переробних галузей, що відкриває можливості для розвитку промисловості та створення нових інноваційних технологій. Таким чином, економічний розвиток сільського господарства має важливе значення для загального економічного процвітання країни.

Соціальна стабільність в контексті ролі сільськогосподарського сектора означає забезпечення стабільних умов проживання та соціального благополуччя для сільського населення. Це включає різні аспекти, такі як забезпечення доступу до робочих місць, доходів і соціальних послуг для мешканців сільських територій. Сільське господарство нерідко є основним джерелом зайнятості для місцевого населення, особливо в регіонах, де інші види робіт обмежені. Таким чином, стабільність сільськогосподарського сектора суттєво впливає на соціальну стабільність на всій території, забезпечуючи стабільність у зайнятості, доходах та загальному розвитку сільських громад. По-друге, розвиток інфраструктури та соціальних послуг у сільських районах також має велике

значення для забезпечення комфортних умов проживання і зниження міграційного тиску до міських центрів. Будівництво та покращення доступу до освіти, медичних послуг, культурних закладів та інфраструктури сприяють підвищенню якості життя сільського населення, що в свою чергу сприяє збереженню сільських громад та зменшенню їхнього відчуття економічної та соціальної нерівності.

Екологічна стійкість в сільському господарстві означає здатність виробництва продовольчих товарів зберігати та підтримувати здоров'я екосистем, уникати забруднення довкілля та зменшувати негативний вплив на навколишнє середовище. Це означає використання методів та практик, які забезпечують оптимальне використання природних ресурсів, мінімізацію використання хімічних речовин та шкідливих пестицидів, підтримку біорізноманіття та збереження ґрунтів та водних ресурсів. Екологічна стійкість в сільському господарстві є важливою для забезпечення екологічної рівноваги та довгострокового збереження природних ресурсів для майбутніх поколінь, а також сприяє покращенню якості продуктів харчування та здоров'я людей. Крім того, екологічна стійкість сприяє збереженню природних екосистем, включаючи ліси, річки та озера, і запобігає забрудненню ґрунтів та водойм. Підтримка біорізноманіття допомагає зберегти різноманітність рослин та тварин, що є важливим для збалансованої екосистеми. Крім того, екологічно стійке сільське господарство може бути ефективним інструментом у боротьбі зі зміною клімату, оскільки деякі сільськогосподарські практики сприяють поглинанню вуглецю та зменшенню викидів парникових газів.

1.2 Основні проблеми та виклики, що стоять перед аграрним сектором

Сучасний глобальний аграрний сектор стикається зі складними викликами та проблемами, які вимагають негайного вирішення. Динамічні зміни у кліматі, швидке зростання населення, втрата біорізноманіття, нерівність у розподілі

ресурсів та інші фактори постійно тестують стійкість та витривалість сільськогосподарських систем у всьому світі.

Сучасний глобальний аграрний сектор переживає найбільшу кількість викликів та проблем в історії, що вимагають комплексного та невідкладного розгляду. розвиток нової моделі харчової системи та перерозподіл ланцюгів створення вартості у секторі агробізнесу стають одними з ключових факторів впливу. До цього додається зростаючий вплив великих компаній та окремих країн на глобальну аграрну систему. інтенсифікація сільськогосподарських практик, зменшення прибутків та потреба у диверсифікації сільськогосподарської діяльності створюють складні сценарії для фермерів. Необхідність у механізації також стає важливою для підвищення продуктивності та зменшення фізичних навантажень. Технологічні інновації революціонізували виробництво аграрної продукції, але виклики стосовно сталого розвитку лишаються актуальними. Глобальне сільське господарство також стикається з такими викликами як дефіцит ресурсів чи геополітичними тисками. Це вимагає розробки відповідних моделей, обміну знаннями, освіти населення та впровадження нових політик.

Швидке зростання населення також ставить під загрозу можливість забезпечення всіх людей достатньою кількістю їжі. Земельні ресурси стають дефіцитними, а конкуренція за них зростає. Такі тенденції можуть призвести до екологічно небезпечного використання землі, в тому числі до вирубування лісів та втрати різноманіття. Нерівність у розподілі ресурсів веде до того, що деякі групи сільських жителів не мають доступу до необхідних ресурсів для сільськогосподарської діяльності, в той час як інші мають значні переваги через великі земельні володіння та доступ до капіталу. Це може призвести до соціальної напруги та конфліктів.

Щоб вирішити ці проблеми, потрібні інноваційні підходи до сільського господарства, спрямовані на збільшення ефективності використання ресурсів, збереження навколишнього середовища та забезпечення справедливого доступу до ресурсів для всіх сільських господарств.

Глобальний Індекс Продовольчої Безпеки (GFSI), розроблений Economist Impact за підтримки Corteva Agriscience, є важливим джерелом інформації про фактори, що впливають на глобальну продовольчу безпеку. Він оцінює продовольчу безпеку в 113 країнах, серед яких і Україна, за чотирма основними показниками: доступністю, вартістю, якістю та безпекою продуктів, а також стійкістю та адаптабельністю. Індекс ґрунтується на динамічній моделі бенчмаркінгу, складеній з 68 якісних та кількісних показників продовольчої безпеки. [7]

Згідно з графіком на рис 1.1 глобальний індекс продовольчої безпеки за 2022 рік свідчить про подальше погіршення загальної ситуації у цій сфері для 113 країн, що включені до індексу. Після періоду 2012-2015 років, який приніс значні покращення, середній показник індексу GFSI у сфері продовольчої безпеки зріс на 6 пунктів. Проте з 2015 по 2019 роки темпи прогресу сповільнилися, а наступним з 2019 по 2022 рік відбулося послаблення, що призвело до стагнації протягом останніх трьох років. Цей період припадає на час, коли світове співтовариство стикається з рекордно високими цінами на продукти та масштабним поширенням голоду.

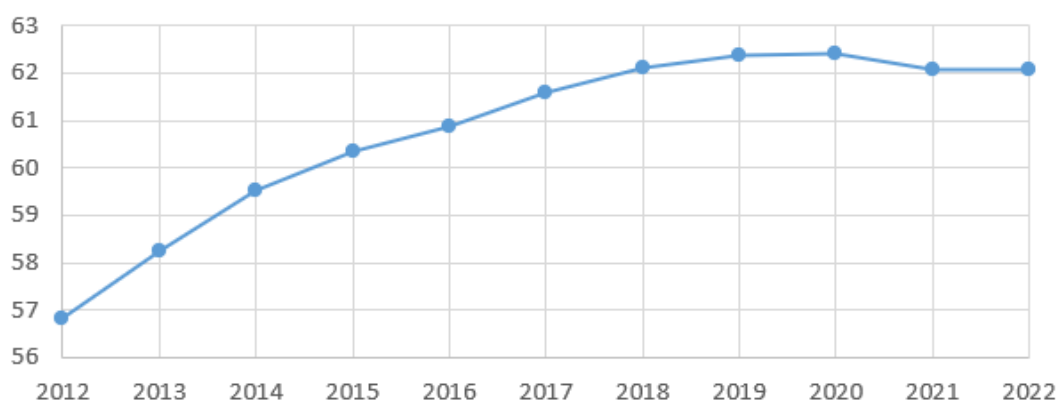

Рис. 1.1 Середній загальний бал GFSI, глобально, 2012-2022

(Джерело: складено автором за матеріалами [8])

Згідно з дослідженням, Україна посідає 71-ше місце серед 113 країн за рейтингом продовольчої безпеки. За показником доступності продуктів вона займає 65-те місце, за наявністю продуктів - 93-є, за якістю та безпекою - 52-ге,

а за стійкістю та адаптацією - 94-те місце. Показники України стрімко зростали протягом кількох років, однак у 2022 році відбулося різке падіння. Серед причин цього падіння - підвищення цін на продукти харчування, відсутність програм щодо безпеки харчових продуктів, зменшення інвестицій у сільськогосподарські дослідження, порушення в інфраструктурі ланцюжка постачання, а також політичні бар'єри в забезпеченні агросектора країни.

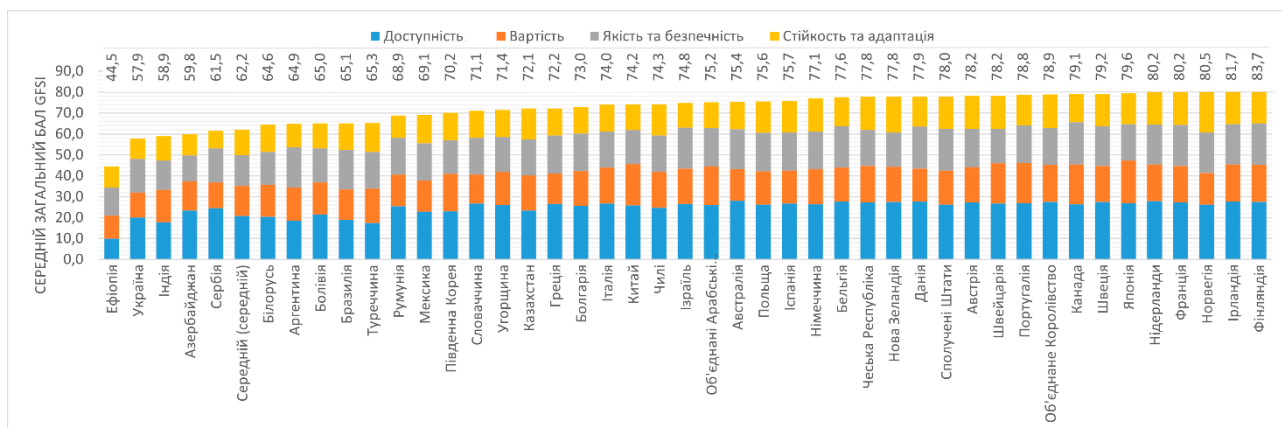

Рис. 1.2 Країни по чотирьом аспектам GFSI, 2022 рік

(Джерело: складено автором за матеріалами [9])

Важливо, щоб уряди та міжнародні організації зосередили свою увагу на розробці та впровадженні політик, спрямованих на підтримку продовольчої безпеки, особливо в країнах, які перебувають у складному становищі, таких як Україна. Це може включати заходи з пониження цін на продукти харчування, поліпшення доступності якісних та безпечних продуктів, стимулювання інвестицій у сільське господарство та сільськогосподарські дослідження, а також зміцнення інфраструктури ланцюга постачання.

За дослідженнями світової продовольчої організації (FAO) станом на 2021 рік площа обробної землі на одну особу зменшилася в усіх регіонах порівняно з 2000 роком. Це стало результатом більш швидшого зростання населення, у порівнянні з площею землі доступної для сільського господарства. Середній показник світової площі зменшився на 18 відсотків до 0,20 гектарів на душу населення, при цьому найбільше зменшення відбулося в Африці на -25% до 0,21 гектара на душу населення, за якою слідували регіони Америки та Азії -17%

кожна, до 0,37 гектара та 0,13 гектара на душу населення відповідно. Також Європа та Океанія 7% відсотків кожна, до 0,39 гектара та 0,77 гектара на душу населення відповідно. [8] [9]

Проте, навіть при такому зменшенні площі землі, виробництво сільськогосподарської продукції за той самий період зросло, що свідчить про більшу ефективність використання обмежених земельних ресурсів для забезпечення населення. Країни з найбільшою площею обробної землі на душу населення - Казахстан, Австралія та Канада, мають значні території землі, доступні на розріджених населених територіях. Інші причини високих значень включають інтенсивне використання сільськогосподарських входів на обробній землі та залежність від сільськогосподарських імпорту чи продовольчої допомоги.

Загальний аналіз показує, що інфляція цін на продовольчі товари досягла свого піку у всіх регіонах у період грудня 2022 - січня 2023 року одразу після періоду стрімкого зростання. Хоча інфляція почала різко знижуватися протягом першої половини 2023 року, більшість регіонів все ще мали дуже високі рівні інфляції на продукти харчування. Інфляція споживчих цін на продукти харчування коливалась навколо 2,5 відсотків між січнем 2017 та липнем 2021 року, залишаючись вищою за 4 відсотки на початку пандемії COVID-19 в квітні та травні 2020 року. Наступним вона поступово зростала з 3,1 відсотка в липні 2021 року до 13,5 відсотка в грудні 2022 року через підвищений попит, визваний відновленням світової економіки після пандемії, поєднаний з продовженням порушень ланцюжка постачання, які загострилися через війну в Україні. Деякі з цих напружень полегшилися, а попит знизився, оскільки центральні банки по всьому світу підвищували свої процентні ставки, що призвело до зниження інфляції споживчих цін на продукти харчування до 9,3 відсотка в липні 2023 року - того ж рівня, що й у квітні 2022 року.

Отже Аграрний сектор постійно стикається з різноманітними проблемами і викликами, які потребують уваги, інноваційних рішень і стабільної стратегії розвитку. Однією з найбільш актуальних проблем є збільшення продуктивності

і ефективності сільськогосподарського виробництва, для забезпечення зростаючого попиту на продукти харчування у зв'язку з наростанням світового населення. Крім того, зміна клімату створює нові виклики у вирощуванні та зберіганні продукції, вимагаючи адаптації до нових умов та розробки стійких сільськогосподарських методів.

Необхідно постійно вдосконалювати підходи до управління, сприяти інноваціям та впровадженню нових технологій, що дозволять аграрному сектору ефективно реагувати на зміни в економічному, соціальному та екологічному середовищі. Лише шляхом співпраці і спільних зусиль ми зможемо забезпечити стійкий розвиток сільськогосподарського сектору, зберегти наші ресурси та забезпечити продовольчу безпеку для майбутніх поколінь.

1.3 Огляд системи державного регулювання в аграрному секторі України

Державне регулювання аграрного сектору включає широкий спектр заходів, спрямованих на підтримку та розвиток аграрного сектору. Ці заходи включають законодавчі ініціативи, фінансову підтримку, наукові дослідження та розробку політики країни. Також до них відноситься створення умов для ефективного використання земельних ресурсів, забезпечення продовольчої безпеки та захист прав сільськогосподарських товаровиробників.

Система аграрного права України передбачає формування та розвиток правових засад управління агропромисловим комплексом, визначення правового статусу суб'єктів аграрних відносин, а також регулювання земельних та майнових відносин у сфері сільського господарства.

В контексті євроінтеграції для досягнення відповідності європейським стандартам, Україна постійно працює над вдосконаленням свого аграрного законодавства. Це включає адаптацію до норм і стандартів ЄС, зокрема у сферах безпеки харчових продуктів, а також управління якістю та екологічної безпеки.

Угода між Україною та Європейським Союзом визначає співпрацю в ряді сфер, серед яких особливе значення має сільське господарство та розвиток сільських територій. Ця співпраця передбачає поступове зближення сторін політики та законодавства з метою сприяння розвитку відповідних секторів. Важливим аспектом угоди є сприяння взаємному розумінню політик у сфері сільського господарства та розвитку сільських територій, що має на меті забезпечити оптимальні умови для ефективної взаємодії між сторонами. Також важливо посилити адміністративні спроможності на різних рівнях влади для ефективного планування та реалізації політики в сільському господарстві. [10]

У контексті угоди, обговорюється не лише питання сталого розвитку сільськогосподарського виробництва з урахуванням збереження навколишнього середовища, але й заохочення інновацій та впровадження нових технологій в аграрному секторі. Це включає розробку та впровадження сучасних методів управління та виробництва, які сприятимуть підвищенню продуктивності та конкурентоспроможності галузі. Додатково, важливим аспектом є гармонізація з міжнародними стандартами та створення умов для покращення якості сільськогосподарської продукції, що відповідає вимогам як внутрішнього, так і зовнішнього ринку. Таким чином, угода передбачає комплексний підхід до розвитку сільського господарства та розвитку сільських територій, спрямований на забезпечення сталого і ефективного розвитку цих галузей.

Органи держави відіграють важливу роль у формуванні та регулюванні сільськогосподарського сектору, який є одним із стратегічно важливих напрямків для економічного розвитку країни. Надалі розглянуто системи державного регулювання діяльності аграрного сектору України.

Міністерство економіки України, його повноваження визначені постановою Кабінету Міністрів України «Про Міністерство економіки України», має широкі повноваження у сфері сільського господарства, включаючи формування та впровадження державної політики щодо технічного регулювання, стандартизації та метрологічної діяльності, організації державно-приватного партнерства для збільшення ефективності галузі, підтримки органічного

виробництва та контролю за безпекою та якістю харчових продуктів. Також до його компетенції належить ветеринарна медицина, захист прав споживачів, регулювання цін та ліцензування, контроль у галузі господарської діяльності та забезпечення промислової безпеки та охорони праці. [11]

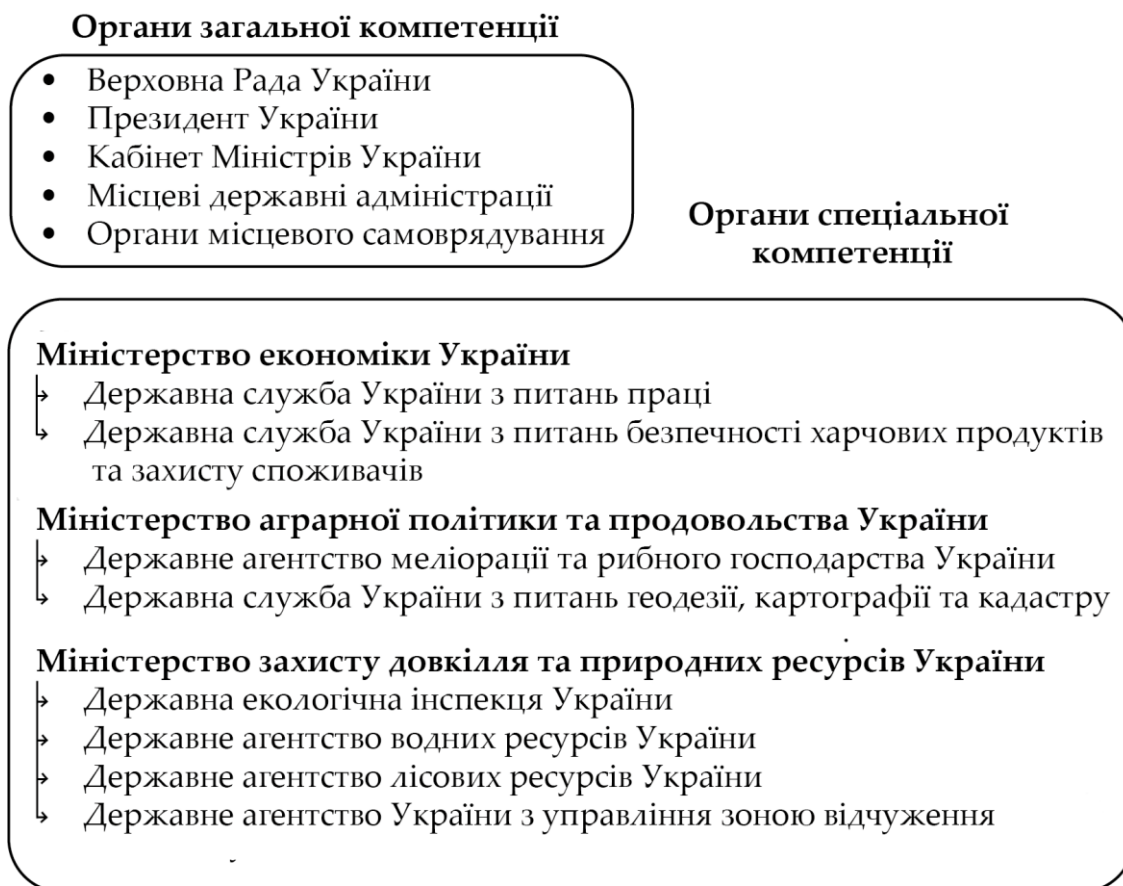

Рис. 1.3 Структура системи державного регулювання аграрного сектору
(Джерело: складено автором)

Міністерство економіки України забезпечує координацію та направлення діяльності Державної служби України з питань праці та Державної служби України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів. Основні завдання Державної служби України з питань праці включають регулювання промислової безпеки, охорону та гігієну праці, а також контроль за діяльністю, пов'язаною з об'єктами підвищеної небезпеки. У той час, як держпродспоживслужба відповідає за ветеринарну медицину, безпеку та якість харчових продуктів, карантин та захист рослин, ідентифікацію та реєстрацію тварин, санітарне законодавство та здоров'я населення, у тому числі захист від

епідеміологічних ризиків. Обидва органи відповідають за контроль за дотриманням законодавства, якість продуктів та захист прав споживачів у сфері сільського господарства. [12, 13]

Міністерство аграрної політики та продовольства України, його повноваження визначені постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про Міністерство аграрної політики та продовольства України», воно відповідає за широкий спектр справ, пов'язаних з аграрною сферою та продовольчою безпекою країни. Це охоплює формування державної аграрної політики, нагляд за ефективним використанням земельних ресурсів, включаючи регулювання рибальства, розвиток сільськогосподарських технологій, моніторинг родючості ґрунтів та інші аспекти, спрямовані на підтримку та розвиток агропромислового сектору. Відтак, цей орган не лише формує стратегічні напрямки розвитку сільського господарства, а й забезпечує контроль за їх реалізацією та впровадженням у практику. [14]

Через Міністерство аграрної політики та продовольства України здійснюється координація та направлення діяльності Державне агентство України з розвитку меліорації, рибного господарства та продовольчих програм та Державної служби України з питань геодезії, картографії та кадастру у сільському господарстві. Державне агентство України з розвитку меліорації, рибного господарства та продовольчих програм має завдання з реалізації державної політики у сфері рибного господарства, включаючи охорону та відтворення водних біоресурсів, регулювання рибальства та мореплавства суден флоту рибного господарства. Додатково вони здійснюють роботи з контролю меліорації земель та управління державними водогосподарськими об'єктами. Державна служба України з питань геодезії, картографії та кадастру відповідає за реалізацію державної політики у сферах топографо-геодезичної та картографічної діяльності, земельних відносин та землеустрою, включаючи державний земельний кадастр та нагляд за дотриманням земельного законодавства та використанням земель усіх категорій і форм власності. [15,16]

Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України, його повноваження визначені постановою Кабінету Міністрів України «про Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України», Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України є центральним органом виконавчої влади, відповідальним за формування та реалізацію державної політики у сфері охорони навколишнього природного середовища та ряду пов'язаних аспектів, таких як біологічна і генетична безпека, геологічне вивчення та раціональне використання надр, управління водними ресурсами та багато інших. Також забезпечує контроль за дотриманням екологічних та радіаційних норм, організує моніторинг викидів парникових газів та здійснює регулювання озоноруйнівних речовин. Його функції також включають впровадження стратегічної екологічної оцінки та забезпечення виконання міжнародних зобов'язань з охорони довкілля. [17]

Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України відповідає за координацію та спрямування діяльності різних органів, зокрема Державної екологічної інспекції України, Державного агентства водних ресурсів України, Державного агентства лісових ресурсів України та Державного агентства України з управління зоною відчуження, в сферах охорони навколишнього природного середовища, управління водними та лісовими ресурсами, а також управління зоною відчуження та радіоактивними відходами. Вони забезпечують виконання державної політики щодо раціонального використання природних ресурсів, охорони біорізноманіття та контролю за відповідними стандартами екологічної та радіаційної безпеки.

Висновки до розділу: Зазначено відсутність термінології "аграрний сектор" у нормативній літературі, що може ускладнювати розуміння його функцій та утруднювати формулювання політики в сільському господарстві. Подано визначення терміну "аграрний сектор". Наголошено на необхідності інноваційних підходів у сільському господарстві для ефективного використання ресурсів, збереження навколишнього середовища та забезпечення рівного

доступу до ресурсів. Відзначено важливість глобального індексу продовольчої безпеки та його вплив на Україну, а також зростання проблем у сільському господарстві, таких як зменшення площі обробної землі та зростання цін на продукти харчування. Зазначено потребу в інноваціях та стабільній стратегії розвитку для подолання цих викликів та забезпечення сталого розвитку аграрного сектору. Також розглянуто систему державного регулювання України.

РОЗДІЛ 2. АГРАРНИЙ СЕКТОР УКРАЇНИ: АНАЛІЗ СТАНУ ТА ТЕНДЕНЦІЙ РОЗВИТКУ

2.1 Огляд тенденцій розвитку аграрного сектору України

За останні роки аграрний сектор України показав значний прогрес, що відобразився у позитивних зовнішньо-торгових показниках. Однак, цей сектор стикається зі значними внутрішніми проблемами, які ускладнюють його стабільний та сталій розвиток. Впровадження російських військ на територію України 24 лютого 2022 року має серйозний вплив на аграрний сектор країни. Нажаль, це військове вторгнення лише поглибило існуючі проблеми, збільшивши їх складність і призводячи до великих збитків у сільському господарстві.

Це створило серйозні виклики для сільськогосподарських підприємств, зокрема у зв'язку з обмеженим доступом до ресурсів, перебоями у поставках, погіршенням інвестиційного клімату та загрозою для працівників індустрії. У контексті існуючих проблем, таких як недостатність фінансування, нестабільність земельних відносин та низький рівень технологічної розвинутості, військовий конфлікт лише поглибив існуючі труднощі.

Як зазначає Белкін І. В. незважаючи на позитивні показники зовнішньої торгівлі, Україна стикається зі значними проблемами, які ускладнюють її розвиток. Серед них - непрозорість земельних відносин, що викликає проблеми з власністю та правами на землю, невідповідність міжнародним стандартам якості та безпеки продукції, низький рівень інвестування та неадаптованість законодавства до вимог ЄС. Додаткові труднощі виникають через проблеми конкурентоспроможності, високу залежність від державного фінансування, низький рівень інновацій та недосконалу логістику. Всі ці фактори сприяють ускладненню доступу до міжнародних ринків, обмежують розвиток сектору та його конкурентоспроможність. [18]

За даними таблиці 2.1 можна побачити негативний вплив економічної і політичної нестабільності України, і світу у 2020 році за рахунок поширення COVID-19, та 2022 році за рахунок початку воєнних дій. У порівнянні з 2021 роком кількість збиткових підприємств збільшилась майже на 10 відсотків, у той же час рівень рентабельності операційної діяльності майже на 21 відсоток. Фінансові результати підприємств до оподаткування за 2022 рік приблизились до показників 2020 року і становлять 86774,7 млн. грн. Для відновлення розвитку підприємств потрібні стабільні умови на ринку та ефективна підтримка з боку держави.

Таблиця 2.1

Аналіз загальних характеристик сільськогосподарських підприємств України

Показники	2020	2021	2022	Абсолютний приріст		Темп приросту	
				2020-2022	2021-2022	2020-2022	2021-2022
Фінансовий результат до оподаткування, млн. грн.	82041,2	238498	86774,7	4733,5	-151722,8	0,058	-0,636
Підприємства, які одержали збиток до оподаткування до загальної кількості, %	16,8	11	20,9	4,1	9,9	0,244	0,900
Рівень рентабельності всієї діяльності, %	14	37,8	14,1	0,1	-23,7	0,007	-0,627
Рівень рентабельності операційної діяльності, %	19,2	41,9	21	1,8	-20,9	0,094	-0,499
Кількість найманих працівників, тис. осіб	449,8	446,8	-	-	-	-	-

(Джерело: розраховано автором за матеріалами [19])

Фактори, що мають суттєвий вплив на український агросектор та можуть значно вплинути на доходи фермерів та аграрних компаній, включають скорочення посівних площ через обмежений доступ до земельних ресурсів, пошкодження виробничих будівель, споруд та обладнання внаслідок воєнних операцій, зростання цін на добрива та дизельне паливо, що підвищує витрати на виробництво сільськогосподарської продукції та погіршує фінансове становище підприємств, блокаду чорноморських портів, втрати доступу до міжнародних

ринків, а також проблеми на польсько-українському кордоні, які ускладнюють транспортування сільськогосподарської продукції та знижує ефективність логістичних процесів.

Масштаби скорочення посівних площ українських сільськогосподарських культур стають очевидними при аналізі даних, представлених на рисунку 2.1. У порівнянні з 2021 роком, перший рік воєнних дій відзначився зменшенням посівних площ на 21,68 відсотків, а другий рік показав ще більший спад – на 26,43 відсотків. Найбільше зниження відбулося у категорії зернових та зернобобових культур, де посівна площа зменшилася на 5010 тисяч гектарів. Ці дані свідчать про серйозні виклики, з якими стикається агросектор України в умовах воєнного конфлікту. Стабільність та відновлення сільськогосподарської діяльності можуть потребувати ретельного планування та підтримки з боку влади та міжнародних партнерів.

Рис. 2.1 Динаміка площі посівних сільськогосподарських культур 2020-2023, тис. га.

(Джерело: складено автором за матеріалами [19, Додаток А])

Сільськогосподарські підприємства стикаються з безліччю труднощів: від втрати контролю над територіями до загрози від мін та невибухлих боєприпасів на полях. Попри це, агробізнес продемонстрував неймовірну здатність до відновлення, підтверджуючи свою критичну роль у економіці країни. Проте, для

подолання існуючих викликів, таких як нестача працівників, крадіжки урожаю, та логістичні перепони, потрібен цілісний підхід та додаткові зусилля.

За рис. 2.2 та на основі аналізу впливу вищезазначених факторів на обсяг виробництва сільськогосподарської продукції можна зробити наступні висновки. Під впливом першого року воєнних дій у порівнянні з 2021 роком, валовий збір посівних сільськогосподарських культур скоротився на 41240 тис. тон продукції за всіма категоріями. Особливо велике зменшення спостерігалось у вирощуванні зернових та зернобобових культур. Однак, протягом другого року, помітною стала певна компенсація та адаптація аграрного сектору до умов військового стану, що відображається у зменшенні валового збору на 29468 тис. тон. Це свідчить про певний ступінь резистентності сільськогосподарського виробництва до екстремальних умов. Значення валового збору на період 2023 року практично зрівнялось з показниками 2020 року, коли виробництво знаходилося під впливом пандемії COVID-19, що підкреслює необхідність подальшого звернення уваги на забезпечення стійкості та просування розвитку галузі в умовах глобальних викликів.

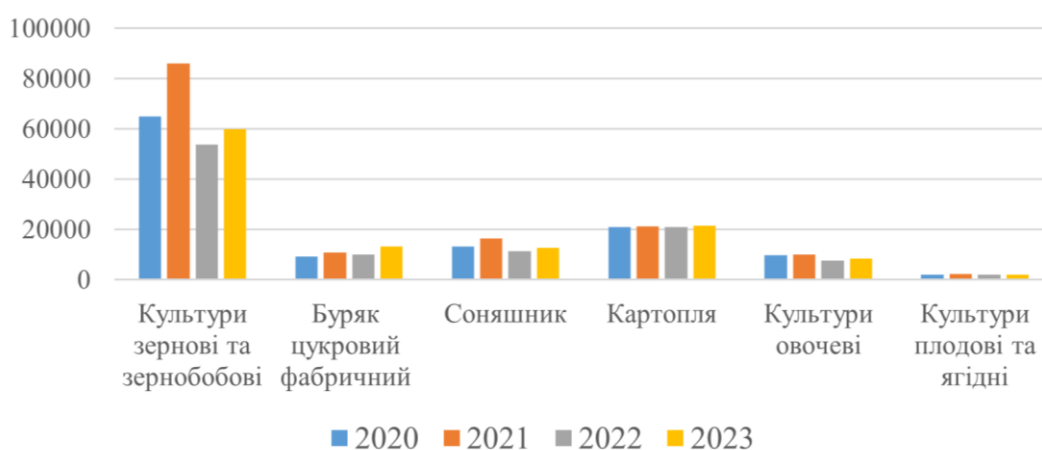

Рис. 2.2 Динаміка валового збору посівних сільськогосподарських культур 2020-2023, тис. га.

(Джерело: складено автором за матеріалами [19, Додаток Б])

З урахуванням попередньої інформації про збільшення валового збору сільськогосподарської продукції за другий рік воєнного стану, у таблиці 2.2 проведено аналіз динаміки урожайності сільськогосподарських культур.

Аналіз темпів росту врожайності сільськогосподарських культур з рівнем 2014 року

Роки	Культури зернові та зернобобові, %	Буряк цукровий фабричний, %	Соняшник, %	Картопля, %	Культури овочеві, %	Культури плодові та ягідні, %	Середня врожайність за всіма категоріями, %
2015	94,05	91,40	111,34	91,48	99,04	109,77	99,51
2016	105,49	101,05	115,46	94,32	101,44	107,04	104,13
2017	97,25	99,58	104,12	95,45	100,00	108,30	100,79
2018	108,47	106,71	118,56	97,16	102,88	134,87	111,44
2019	112,36	96,65	131,96	88,07	102,88	113,55	107,58
2020	97,25	87,21	104,12	89,20	99,52	110,92	98,04
2021	123,34	100,42	126,80	94,32	103,37	123,21	111,91
2022	104,81	113,42	111,34	98,86	96,15	121,95	107,76
2023	126,32	110,06	126,29	100,57	100,48	125,00	114,79

(Джерело: розраховано автором за матеріалами [19, Додаток В])

Аналізуючи дані таблиці, можна виокремити загальний тренд на збільшення врожайності протягом років. Проте, важливо зазначити два ключові етапи, які суттєво вплинули на врожайність. У 2020 році помітно спостерігається зниження урожайності зернових та зернобобових культур, буряка цукрового та картоплі внаслідок пандемії COVID-19. Це може бути пов'язане з обмеженнями на переміщення працівників, недостатнім доступом до ресурсів або затримками у виробництві та постачанні. З іншого боку, у 2023 році, під час воєнних дій, спостерігається значний ріст урожайності деяких культур, зокрема зернових та зернобобових. Це може бути наслідком стимуляції сільськогосподарського виробництва під час періоду непевності. Таким чином, можна підкреслити, що зовнішні фактори, такі як пандемія або війна, мають значний вплив на врожайність у сільськогосподарському секторі. Ці події можуть призводити до серйозних коливань у виробництві та впливати на ефективність сільськогосподарських підприємств. Отже, важливо для сільськогосподарських господарств реагувати на зміни в зовнішньому середовищі та розвивати стратегії адаптації до подібних непередбачуваних обставин.

Аналіз валової доданої вартості у за видами діяльності

Показники	2020	2021	2022	Абсолютний приріст, млн. грн.		Темп приросту, %	
				2020-2022	2021-2022	2020-2022	2021-2022
Валова додана вартість, млн. грн.	3626725	4684726	4580393	953668	-104333	26,3	-2,2
Сільське, лісове та рибне господарство, млн. грн.	393077	593367	426817	33740	-166550	8,6	-28,1
Промисловість, млн. грн.	758738	1111762	936172	177434	-175590	23,4	-15,8
зокрема, виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів, млн. грн.	142919	176113	-	-	-	-	-
Будівництво	119441	150312	62782	-56659	-87530	-47,4	-58,2
Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів, млн. грн.	588365	742123	641703	53338	-100420	9,1	-13,5
Тимчасове розміщення й організація харчування, млн. грн.	30834	49166	34605	3771	-14561	-22,1	-30,7
Інші види економічної діяльності, млн. грн.	1473817	1742696	2273767	799950	531071	12,2	-29,6

(Джерело: розраховано автором за матеріалами [19])

Порівнюючи валову додану вартість в аграрному секторі з іншими галузями економіки за 2022 рік, можна відзначити, що частка сільського господарства знизилася на 28% у порівнянні з 2021 роком, але темпи цього зниження не перевищили темпи таких галузей, як будівництво і тимчасове розміщення та організація харчування. Промисловість і торгівля зазнали значно менших втрат на початку воєнних дій. Без огляду на зменшення частки сільського господарства, яка склала лише 9,31% у 2022 році, ця галузь залишається важливим сегментом економіки, що забезпечує продовольчу безпеку та забезпечує життєво важливі ресурси. Попри виклики, які виникають у зв'язку зі зменшенням, сільське господарство залишається ключовим сектором, на якому спирається стабільність та розвиток України.

2.2 Аналіз змін у зовнішній торгівлі аграрного сектору України

Вивчення змін у зовнішній торгівлі аграрного сектору України є важливою частиною аналізу, оскільки зовнішня торгівля аграрною продукцією відображає конкурентоспроможність та потенціал розвитку сільського господарства, а також відносини України з міжнародними партнерами. Позитивне сальдо експортно-імпоротної діяльності українського аграрного сектору зростало з 2015 року, що свідчить про стабільність та здатність до конкуренції на світовому ринку.

Проте, вторгнення Росії в Україну призвело до серйозних втрат, особливо у сфері аграрного сектору. Умови бойових дій та знищення посівних площ, скорочення морських перевезень через Чорне море призвели до скорочення обсягів експорту аграрної продукції.

Україна продовжує боротися з низкою проблем у сфері експорту сільськогосподарської продукції, що залишаються актуальними й у 2024 році. Однією з основних труднощів з якими ми стикаємося є логістичні перешкоди, зумовлені як переповненням портів, так і атаками Росії. Зокрема, були впроваджені зернові коридори, збільшення потужності транспортних маршрутів через Дунай. Крім того, Україна активно працює над вирішенням проблеми відмови від прийняття експорту аграрної продукції деякими східними країнами Європи, зокрема Польщею, що вимагає складної дипломатичної роботи та пошуку альтернативних ринків збуту.

Механізм контролю аграрного сектору в Україні належить модернізувати відповідно до європейських норм. Взаємодія між ринковим регулюванням і державним управлінням, з урахуванням внутрішніх факторів, має велике значення. Це сприятиме забезпеченню внутрішнього попиту і підвищить конкурентоспроможність на міжнародній арені.

Товарна структура експорту сільськогосподарської та продовольчої продукції
за період 2020–2023 та січень-лютий 2024 рр., млн. дол.

Код і назва товарів	2020	2021	2022	2023	2024
Усього (коди 1-24)	22179,4	27708,9	23390,0	22000,6	4467,5
I. Живі тварини; продукти тваринного походження	1188,2	1345,2	1471,8	1363,2	241,1
01 живі тварини	51,5	40,9	38,8	30,6	1,7
02 м'ясо та їстівні субпродукти	652,1	845,6	923,8	892,3	157,8
03 риба і ракоподібні	42,2	57,2	42,4	23,8	4,1
04 молоко та молочні продукти, яйця птиці; натуральний мед	426,5	378,5	452,1	403,5	74,8
05 інші продукти тваринного походження	15,8	23,1	14,8	13,0	2,7
II. Продукти рослинного походження	11883,2	15538,0	13472,7	11716,5	2527,0
06 живі дерева та інші рослини	5,7	8,1	5,0	4,0	0,9
07 овочі	168,1	196,6	102,7	113,5	24,8
08 їстівні плоди та горіхи	238,4	368,2	313,0	256,7	57,5
09 кава, чай	15,0	15,9	11,0	11,2	2,7
10 зернові культури	9410,7	12343,8	9108,2	8306,5	1838,0
11 продукція борошномельно-круп'яної промисловості	154,5	148,3	139,4	157,4	23,6
12 насіння і плоди олійних рослин	1842,4	2435,2	3757,7	2819,4	572,4
13 шелак природний	0,9	3,6	2,4	2,2	0,3
14 рослинні матеріали для виготовлення	47,4	18,3	33,5	45,5	6,8
III. Жири та олії тваринного або рослинного походження	5746,9	7037,2	5948,6	5649,1	1030,1
IV. Готові харчові продукти	3361,0	3788,5	2496,9	3271,8	669,3
16 продукти з м'яса, риби	22,6	28,9	30,8	42,6	11,2
17 цукор і кондитерські вироби з цукру	250,3	246,5	299,6	596,4	122,8
18 какао та продукти з нього	201,4	224,0	147,0	194,9	36,0
19 готові продукти із зерна	313,1	414,6	251,8	314,4	58,1
20 продукти переробки овочів	172,6	200,6	222,6	199,5	64,6
21 різні харчові продукти	159,6	177,3	119,7	157,2	22,7
22 алкогольні і безалкогольні напої та оцет	223,7	310,4	204,7	283,0	35,0
23 залишки і відходи харчової промисловості	1576,5	1733,1	1081,8	1397,6	304,6
24 тютюн і промислові замінники тютюну	441,3	453,0	138,8	86,3	14,4

(Джерело: складено автором за матеріалами [19])

У період воєнного положення спостерігається значне зменшення експорту сільськогосподарської продукції. Порівняно з 2021 роком, на перший рік військового конфлікту відбулося зниження експорту на 15,59% або на 4318,9 мільйонів доларів, а на другий рік – на 20,6% або на 5708,3 мільйонів доларів. Обсяг експорту за 2023 рік виявився лише на 0,8% менше, ніж під час пандемії

COVID-19 у 2020 році. Найбільше зменшення за валютним обсягом зафіксовано у основних категоріях експорту України: експорт зернових культур зменшився на 4037,3 мільйонів доларів, або на 32,7%, тоді як експорт жирів та олії скоротився на 1388,1 мільйонів доларів, або на 19,72%. Варто відзначити також значне зменшення експорту риби та ракоподібних на 58,41%, а також тютюну – на 80,95%. Зменшення обсягів експорту в таких ключових категоріях, як зернові культури та жири і олії, має серйозний вплив на економіку країни, особливо з урахуванням їхньої значущості для зовнішньоторговельного балансу.

Рис. 2.3 Основні товарні групи експорту України за січень-лютий 2024 р., тис. дол.

(Джерело: складено автором за матеріалами [19])

Рис. 2.4 Основні товарні групи експорту України за 2023 р., тис. дол.

(Джерело: складено автором за матеріалами [19])

Рис. 2.5 Основні товари експорту агросектору України за 2023 р. та період січень- квітень 2024 р., %

(Джерело: складено автором за матеріалами [20])

На основі даних рисунків 2.3-5 можна побачити, що за період січень-лютий 2024 року найбільшою експортною групою стали зернові культури, які склали 41,14% всього експорту аграрної продукції. У цій категорії найбільшими частками є кукурудза, що становить 24%, та пшениця, яка складає 16%. Наступною за обсягом є категорія жирів та олій, яка займає 23,06% експорту аграрної продукції.

У 2023 році Україна спостерігала значне зростання обсягів експорту сільськогосподарської продукції, зокрема в напрямку Румунії, Китаю, Туреччини, Іспанії та Польщі. Найбільший обсяг експорту спостерігався в напрямку Румунії, що досягнув позначки у 2,9 мільйони доларів США, збільшившись на 12% порівняно з попереднім роком. Розвиток цього напрямку

був обумовлений зростанням транзиту аграрної продукції через порт Константа. Другим за обсягом експорту був Китай з показником у 2,2 мільйони доларів США, що відзначається зростанням на 17%, завдяки значному попиту на українську сільськогосподарську продукцію на своєму ринку. Третє місце за обсягом експорту займає Туреччина, яка придбала продукції на суму 2 мільйонів доларів США, однак відзначила зменшення на 10%. Іспанія показала значне зростання обсягу експорту на 34%, досягнувши показника у 1,8 мільйонів доларів США і посіла четверту позицію за обсягом експорту. Польща, хоча зайняла п'яте місце, все ж відзначила зменшення на 35%, закупивши продукції на суму 1,7 мільйонів доларів США.

Таблиця 2.5

Товарна структура імпорту сільськогосподарської та продовольчої продукції за період 2020–2023 та січень-лютий 2024 рр., млн. дол.

Код і назва товарів	2020	2021	2022	2023	2024
Усього (коди 1-24)	6498,3	7747,0	6041,1	6953,8	1246,4
I. Живі тварини; продукти тваринного походження	1258,1	1594,0	1175,2	1341,7	248,1
01 живі тварини	80,9	91,3	62,6	80,6	12,4
02 м'ясо та їстівні субпродукти	165,0	214,5	209,9	141,1	19,9
03 риба і ракоподібні	680,6	875,1	627,5	803,6	162,9
04 молоко та молочні продукти, яйця птиці; натуральний мед	308,4	384,5	248,2	290,2	49,7
05 інші продукти тваринного походження	23,2	28,5	27,0	26,2	3,2
II. Продукти рослинного походження	1989,3	2130,5	1927,0	2112,5	455,1
06 живі дерева та інші рослини	48,8	73,8	48,6	43,7	10,0
07 овочі	262,6	250,4	352,5	373,4	60,1
08 їстівні плоди та горіхи	795,6	835,7	662,8	811,9	171,5
09 кава, чай	251,3	266,7	275,0	294,0	49,3
10 зернові культури	178,9	166,1	153,7	119,4	27,7
11 продукція борошномельно-круп'яної промисловості	35,2	59,1	43,3	25,9	4,1
12 насіння і плоди олійних рослин	388,2	449,3	359,2	411,1	127,5
13 шелак природний	28,0	27,9	30,1	31,8	4,8
14 рослинні матеріали для виготовлення	0,7	1,5	1,9	1,2	0,2
III. Жири та олії тваринного або рослинного походження	280,4	444,0	293,9	247,2	35,8
IV. Готові харчові продукти	2970,6	3578,4	2645,1	3252,3	507,4
16 продукти з м'яса, риби	160,7	182,3	142,6	172,0	27,3
17 цукор і кондитерські вироби з цукру	74,1	171,6	70,2	100,4	16,8
18 какао та продукти з нього	375,9	442,0	246,4	343,8	71,3
19 готові продукти із зерна	241,5	291,0	246,4	260,4	45,0
20 продукти переробки овочів	209,0	261,8	215,0	278,6	41,4

Код і назва товарів	2020	2021	2022	2023	2024
21 різні харчові продукти	485,1	561,3	415,2	473,5	82,2
22 алкогольні і безалкогольні напої та оцет	587,4	719,2	489,8	718,9	105,1
23 залишки і відходи харчової промисловості	278,1	346,7	361,8	410,9	76,3
24 тютюн і промислові замітники тютюну	558,8	602,5	457,6	493,9	76,3

(Джерело: складено автором за матеріалами [19])

У період воєнного положення спостерігається зменшення імпорту сільськогосподарської продукції. Порівняно з 2021 роком, на перший рік військового конфлікту відбулося зниження імпорту на 22,0% або на 1705,84 мільйонів доларів, а на другий рік - на 10,2% або на 793,2 мільйонів доларів. Обсяг імпорту за 2023 рік виявився більшим на 7%, ніж під час пандемії COVID-19 у 2020 році. Найбільше зменшення за валютним обсягом зафіксовано у імпорті жирів та олії зменшення на 196,82 мільйонів доларів, або на 44,3%, тоді як імпорт продуктів з какао скоротився на 98,2 мільйонів доларів, або на 22,2%. Варто відзначити також значне зменшення імпорту продукції борошномельно-круп'яної промисловості на 56,1%, а також цукру і кондитерських виробів з цукру - на 41,5%, імпорту м'яса та їстівні субпродукти на 34,2%. Серед товарних груп що зазнали збільшення імпорту за цей період овочі та щелак, на 49,1% та 13,9% відповідно. Їстівні плоди та горіхи та алкогольні і безалкогольні напої за 2023 року майже повернулись до рівня імпорту 2021 року.

Зменшення імпорту продукції борошномельно-круп'яної промисловості, цукру, м'яса та їстівних субпродуктів також може мати серйозні наслідки для галузей харчової промисловості країни, змушуючи їх адаптуватися до зміни обсягів імпорту та пошуку альтернативних джерел сировини. Все це підкреслює необхідність для країн узяти до уваги ризики, пов'язані з воєнним конфліктом, і розвивати стратегії для забезпечення стійкості в сільському господарстві та харчовій промисловості в умовах нестабільності на міжнародному ринку.

На основі даних рисунків 2.6-7 можна побачити, що за період січень-лютий 2024 року найбільшою імпортною групою стали їстівні плоди та горіхи, які склали 11,7% всього імпорту аграрної продукції. Наступною за обсягом є

категорія риби та ракоподібних, яка займає 11,6% імпорту аграрної продукції. Як і у експорті можна побачити падіння структури тютюна у імпорті, що говорить про зменшення ринку чи складні умови на ринку цього товару.

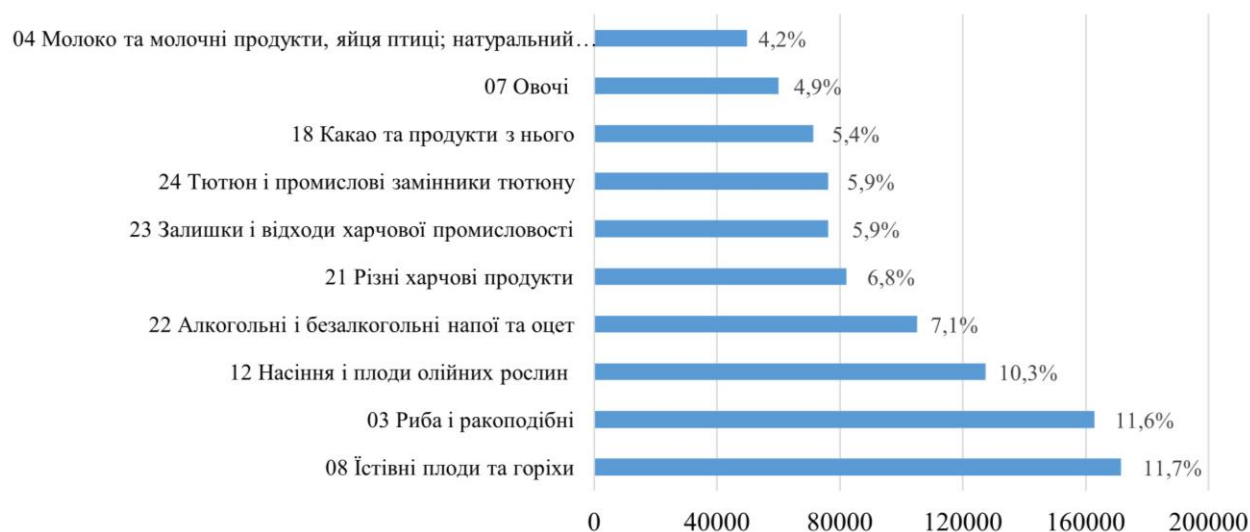

Рис. 2.6 Основні товарні групи імпорту України за січень-лютий 2024 р., тис. дол.

(Джерело: складено автором за матеріалами [19])

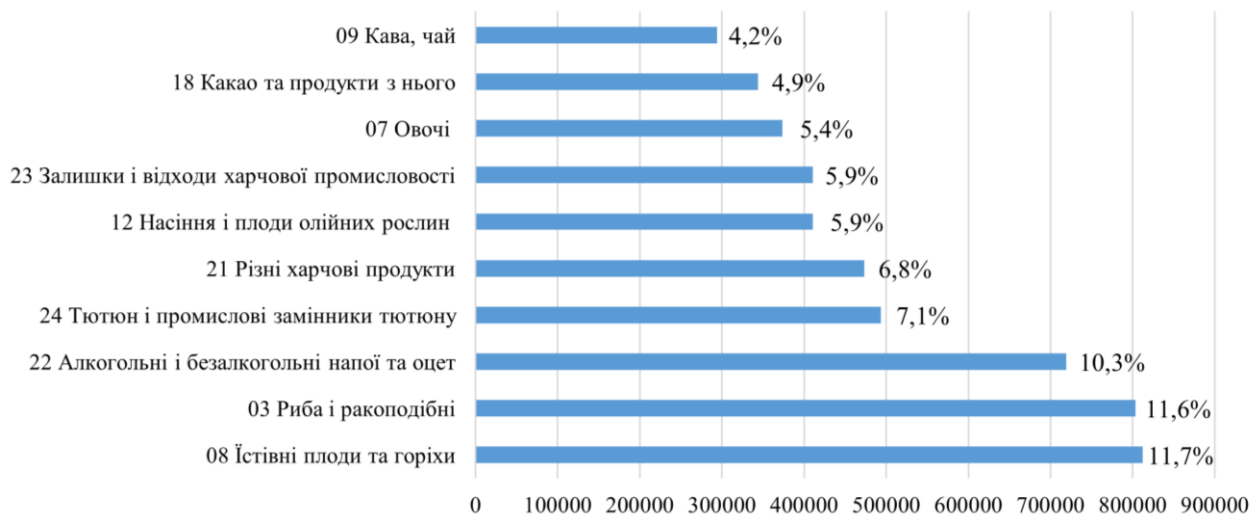

Рис. 2.7 Основні товарні групи імпорту України за 2023 р., тис. дол.

(Джерело: складено автором за матеріалами [19])

На основі даних рисунку 2.8 можна побачити що основними імпортованими товарами за період січень-квітень 2024 року було насіння соняшнику, риба, корми та цитруси.

Рис. 2.8 Основні товари імпорту агросектору України за 2023 р. та період січень-квітень 2024 р., %

(Джерело: складено автором за матеріалами [20])

2.3 Оцінка конкурентоспроможності української сільськогосподарської продукції на світовому ринку

Український аграрний сектор, має великий потенціал, відіграє важливу роль у економіці та соціальному розвитку країни. Його стратегія орієнтована на створення ефективного та соціально відповідального сектору, який може успішно конкурувати на міжнародному ринку. Незважаючи на те, що сільське

господарство є однією з основних галузей економіки, аграрні виробники постійно зіштовхуються з різноманітними викликами.

Індекс виявлених порівняльних переваг (RCA) є важливим інструментом в міжнародній економіці для аналізу торгових взаємин між країнами. Цей індекс допомагає визначити, в яких товарних галузях чи послугах країна має відносні переваги порівняно з іншими країнами, а також виявити її слабкі сторони. Через застосування концепції порівняльних переваг Давида Рікардо, індекс RCA оцінюється як співвідношення частки певного товару чи галузі у національному експорті до його частки у світовому експорті. Це дозволяє країнам розуміти свої сильні та слабкі сторони в міжнародній торгівлі та розробляти стратегії для підвищення конкурентоспроможності на світовому ринку.

$$RCA = (X_{ij} / X_i) / (X_{nj} / X_n)$$

Де: X – експорт з і – товару, j – країни, n – світу.

Таблиця 2.6

Розмір експорту товарів України та світу за період 2020-2022

Товар	Україна			Світ		
	2020	2021	2022	2020	2021	2022
Кукурудза, млн. дол.	4876,878	5892,623	5939,92	37182,406	51458,36	63844,77
Ячмінь, млн. дол.	877,47	1275,343	446,826	7451,13	10690,31	11398,53
Пшениця, млн. дол.	3595,237	5074,782	2676,993	44971,703	56771,42	77917,54
Насіння олійних культур, млн. дол.	1775,5	2033	3702	88500,8	104131,2	124858
Фіксовані рослинні жири та олії, млн. дол.	5670,4	6780,9	5888,2	39839,7	56023,3	66703,8
Загальний експорт, млн. дол.	49194,54	68087,66	44135,6	17515362,8	22250725	24790423

(Джерело: складено автором за матеріалами [21, 22])

Індекс відносної експортної конкурентоспроможності (RXA), - особливість цього показника полягає в тому, що світовий експорт товарів завжди

визначається як сума експорту всіх країн, крім країни, що досліджується. Аналогічно, експорт товарів, що підлягають дослідженню, виключається з загального світового експорту інших товарів. Це уникне подвійного підрахунку, що особливо важливо, якщо країна має значну частку у світовій торгівлі, а товар, що досліджується, становить значну частку світового експорту. [21]

Таблиця 2.6 містить розрахункові дані до таблиці 2.7 для розрахунку індексів RCA (виявлені порівняльні переваги) та RXA (відносна експортна конкурентоспроможність), за обраними товарами. Були використані дані щодо частки країни у світовому експорті певної товарної групи та її частки у світовому експорті всіх інших товарів. Ці дані дозволили розрахувати індекси RCA та RXA для кожної країни та для різних товарних груп.

Таблиця 2.7

Відносні конкурентні переваги агропродовольчої продукції на
зовнішньому ринку

Товар	RCA			RXA		
	2020	2021	2022	2020	2021	2022
Кукурудза	46,699	37,422	52,258	53,734	42,250	57,605
Ячмінь	41,929	38,986	22,018	47,523	44,265	22,916
Пшениця	28,464	29,212	19,298	30,931	32,072	19,982
Насіння олійних культур	7,143	6,380	16,654	7,288	6,507	17,160
Фіксовані рослинні жири та олії	50,676	39,554	49,582	59,066	44,987	54,370

(Джерело: складено автором за матеріалами [21, 22])

Згідно методики якщо індекс RCA або RXA більше за одиницю, це вказує на те, що країна має виявлені порівняльні переваги або відносну експортну конкурентоспроможність у відповідній товарній групі. За таблицею можна побачити що такі товари як кукурудза та олія є найбільш привабливими для продажу, також можна побачити що різниця між індексом виявлених порівняльних переваг та індексом відносної експортної конкурентоспроможності більша по тих товарах де Україна має більшу світову частку продукції.

Згідно з даними Конференція ООН з торгівлі та розвитку (UNCTAD), за період 2022 року Україна також має високі показники конкурентних переваг за паливними дровами 25.2, фруктовими та овочевими соками 5.6, кормами для скота 5.3, пташиними яйцями 4.6. [22]

Незважаючи на сильний сільськогосподарський потенціал, Україна стикається з викликами відновлення конкурентоспроможності своєї сільськогосподарської галузі на міжнародних ринках через війну, що почалася в лютому 2022 року. Ця війна призвела до серйозних пошкоджень виробничих потужностей та торговельної інфраструктури, обмежуючи можливості країни щодо експорту сільськогосподарської продукції.

Руйнівні наслідки конфлікту стали викликом для України, яка тепер змушена зосередити свої зусилля на реконструкції та відновленні виробничих та торговельних інфраструктур. Це вимагає не лише інвестицій в будівництво нових об'єктів, але й відновлення існуючих, а також оновлення технологічного обладнання та впровадження сучасних підходів до управління та логістики. Зусилля у напрямку відновлення сільськогосподарського сектору будуть важливими для стабілізації економіки України та зміцнення її позицій на міжнародних ринках. Реалізація цих заходів сприятиме підвищенню економічного зростання, залученню інвестицій та збільшенню експортних потоків, що в свою чергу сприятиме загальному процвітанню країни.

Щодо збільшення конкурентних переваг України можна виділити чотири етапи впровадження у діяльність вітчизняних виробників, основний акцент робиться на підвищенні конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції на світових ринках. Перший етап передбачає підготовчі заходи, такі як формування системи інформації на основі даних моніторингу, ідентифікація можливих конкурентних переваг, обґрунтування доцільності формування нових переваг. Другий етап - проектний, включає розроблення проекту та визначення прогнозного рівня ефективності нових переваг. Третій етап - безпосереднє впровадження переваг у діяльність виробників, а четвертий - оцінка фактичної ефективності та витрат, аналіз результатів та подальша підтримка нових переваг.

Такий підхід передбачає формування конкурентних переваг та стратегії на глобальному, партнерському та національному рівнях з урахуванням вимог та ключових показників кожного рівня. [24]

Такий циклічний підхід дозволяє постійно адаптуватися до змін у внутрішньому та зовнішньому середовищі, зберігаючи конкурентоспроможність на міжнародному рівні.

Зрештою, важливо підкреслити, що успіх цієї стратегії залежатиме від адекватності аналізу ринкових тенденцій, ефективності впровадження нововведень та гнучкості у вирішенні виникаючих проблем. Якщо ці аспекти будуть ретельно враховані, Україна може підвищити свою конкурентоспроможність в глобальному сільськогосподарському секторі і забезпечити сталий розвиток свого економічного потенціалу.

Українському уряду потрібно вжити цілеспрямованих заходів для стимулювання інвестицій у сільське господарство та залучення іноземних партнерів у процес відновлення. Такі заходи можуть включати фінансові стимули, податкові пільги, спрощення процедур отримання дозволів та залучення до спільних проєктів. Відновлення конкурентоспроможності українського сільського господарства є важливим завданням для економічного розвитку країни та забезпечення її стабільності на міжнародній арені.

Висновки до розділу: Відзначено проблеми, які ускладнюють розвиток сільського господарства України, такі як непрозорість земельних відносин, низький рівень інвестування та незадовільна адаптація законодавства до вимог ЄС. Обговорено вплив економічної і політичної нестабільності на сільське господарство через пандемію COVID-19 та воєнний конфлікт. Розглядається вплив війни на експорт сільськогосподарської продукції та необхідність модернізації механізмів контролю аграрного сектору відповідно до європейських стандартів. Представлено методи аналізу конкурентоспроможності, такі як індекс виявлених порівняльних переваг та індекс відносної експортної конкурентоспроможності, визначено товари з

виявленими порівняльними перевагами та високою конкурентоспроможністю. Наведено рекомендації для уряду щодо стимулювання інвестицій та залучення іноземних партнерів для відновлення конкурентоспроможності сільського господарства України.

РОЗДІЛ 3. НАПРЯМКИ УДОСКОНАЛЕННЯ РОБОТИ АГРОСЕКТОРУ УКРАЇНИ

3.1 Заходи щодо підвищення продуктивності праці в аграрному секторі

В сучасних умовах аграрний сектор відіграє важливу роль у забезпеченні продовольчої безпеки та економічного розвитку. Проте, одним з ключових викликів, які постають перед ним, є підвищення продуктивності праці. Задоволення ростучих потреб населення в продуктах харчування вимагає ефективного використання ресурсів та впровадження новітніх технологій у сільському господарстві. Далі ми розглянемо стратегії та ініціативи, спрямовані на підвищення продуктивності праці в аграрному секторі та їх потенційний вплив на розвиток галузі.

Однією з основних стратегій для підвищення продуктивності праці в аграрному секторі є використання сучасних технологій. Впровадження автоматизованих систем управління господарством, використання дронів для моніторингу рослин, а також роботизовані системи для збирання врожаю, такі заходи можуть значно збільшити швидкість та ефективність сільськогосподарських процесів.

Цифрові технології відіграють ключову роль у трансформації агросектора, надаючи фермерам та агробізнесу інноваційні інструменти для поліпшення виробничих процесів, оптимізації управління ресурсами та підвищення ефективності. Впровадження цифрових технологій, таких як аналітика даних, автоматизація та роботизація, дозволяє збирати та аналізувати великі обсяги інформації про ґрунт, рослини, погоду та виробничі процеси. Це допоможе фермерам приймати більш обґрунтовані рішення, оптимізувати витрати на добрива, воду та енергію, а також знижувати втрати врожаю.

Завдяки цифровій трансформації агросектор стає більш стійким та конкурентоспроможним. Віртуалізація рослинництва, використання дронів для

моніторингу полів, автономні трактори та системи точного зрошення допомагають підвищувати врожайність та якість продукції. Крім того, цифрові платформи обміну даними між учасниками агропромислового процесу сприяють поліпшенню сільськогосподарських практик, навчанню та консультаціям, що в кінцевому підсумку призводить до збільшення доходів фермерів та покращення продовольчої безпеки.

На думку Роберта Фінгера (Robert Finger) існують два основних способи за якими взаємодіють цифровізація сільського господарства та сільськогосподарські політики. По-перше, ключове політичне питання полягає в тому, як використовувати та керувати цифровізацією сільського господарства, щоб забезпечити досягнення політичних цілей ефективно. Зокрема, сільськогосподарська політика може діяти проактивно, щоб забезпечити, що цифрова трансформація сільського господарства використовується для досягнення запланованих результатів, одночасно забезпечуючи справедливість та уникнення ризиків. По-друге, цифровізація аграрно-харчового сектору сама по собі вносить зміни в сільськогосподарську політику. Наприклад, з'являються нові політичні сфери, такі як регулювання автономних роботів, тому цифровізація дозволяє створювати фундаментально нові політичні моделі. [25]

Для досягнення успішної взаємодії між цифровізацією сільського господарства та сільськогосподарськими політиками важливо не лише розвивати і впроваджувати нові технології, але й створювати сприятливе законодавче середовище для їхнього розвитку. Прозорість, доступність та взаємодія між органами влади, сільськогосподарськими підприємствами та науковими установами, є ключовими у забезпеченні успішної цифрової трансформації галузі.

Загальний контекст цифрової трансформації сільського господарства свідчить про необхідність постійного адаптування сільськогосподарських політик до нових викликів та можливостей, що виникають у зв'язку з впровадженням інноваційних технологій. Зростання ролі цифрових рішень у сільському господарстві підкреслює важливість гнучкої та прогресивної

політичної рамки, спрямованої на стимулювання інновацій та забезпечення сталого розвитку галузі.

Менш рентабельні та менш поширені цифрові застосунки наразі мають найбільший потенціал суспільної користі. Однак цифрові інновації можуть революціонізувати сільське господарство та збереження природи, забезпечувати більш ефективну та ефективну аграрну політику та сприяти збільшенню прозорості у ланцюгах вартості харчових продуктів. Крім того, цифрова трансформація дозволяє аграрним системам стати більш стійкими, наприклад, адаптуватися до зростаючих кліматичних ризиків. Проте, для того щоб розкрити цей потенціал, цифрові інновації повинні бути використані для підвищення ефективності та заміщення, а також для фундаментального переосмислення сільськогосподарських систем.

Безвідходне виробництво в аграрному секторі - це стратегія, спрямована на мінімізацію відходів та оптимізацію ресурсів на кожному етапі виробництва сільськогосподарської продукції. Вона включає в себе різноманітні методи та технології, такі як переробка органічних відходів в добрива, повторне використання води, використання біорозкладної упаковки та багато інших інновацій. Це дозволяє не лише знизити негативний вплив на довкілля, а й підвищити ефективність виробництва, скоротивши витрати на ресурси.

Крім того, безвідходне виробництво сприяє створенню стійких аграрних систем, зменшуючи негативний вплив на біорізноманіття та зберігаючи родючість ґрунту. Це особливо важливо в умовах зміни клімату та обмеженості природних ресурсів. Застосування принципів безвідходного виробництва в аграрному секторі не лише допомагає сільськогосподарським підприємствам бути більш конкурентоспроможними на ринку, а й сприяє створенню більш здорового та стійкого середовища як для самих виробників, так і для споживачів сільськогосподарської продукції.

Як зазначає Андрейченко А. В. безвідходне сільськогосподарське виробництво сприяє досягненню найвищого рівня економічної, соціальної та екологічної результативності. Економічні переваги полягають у зниженні

собівартості продукції та поліпшенні її якості, зменшенні витрат на матеріали, енергію, паливо та воду, а також у мінімізації витрат на очищення стічних вод і аграрних відходів. Соціальні переваги включають у себе покращання умов праці та підвищення безпеки на робочому місці, зменшення ризику для здоров'я працівників і підвищення іміджу суб'єктів господарювання. Екологічні вигоди включають зниження виробничої місткості ресурсів, скорочення використання земельних ділянок для сільськогосподарських відходів, зменшення викидів та поліпшення здоров'я нації. Такий підхід не лише забезпечує стабільний економічний розвиток, а й сприяє підвищенню якості життя спільноти та збереженню природних ресурсів для майбутніх поколінь. [26]

У контексті сучасних викликів, пов'язаних зі збереженням навколишнього середовища, забезпеченням сталого розвитку та зменшенням негативного впливу господарської діяльності на природу, безвідходне сільське господарство виявляється надзвичайно актуальним і перспективним напрямком. Відзначені переваги безвідходного підходу свідчать про його потенціал для покращення економічного, соціального та екологічного стану сільських господарств. Ефективне використання ресурсів, зменшення витрат та мінімізація відходів сприяють не лише збільшенню прибутковості господарств, а й створюють сприятливі умови для здорового середовища та підвищення якості життя місцевих спільнот. Такий підхід варто підтримувати та розвивати як на рівні державної політики, так і на рівні окремих сільськогосподарських підприємств. Впровадження безвідходних технологій та практик може стати ключовим чинником успішного переходу до сталого розвитку сільського господарства, сприяючи збереженню навколишнього середовища та забезпеченню економічної стабільності галузі.

Реалізація теоретичної моделі циркулярної економіки базується на різних підходах у промисловості та у сільському господарстві. Сільське господарство, за своєю природою, є більш адаптованим до циркулярної економіки. Концепція циркулярної економіки у сільському господарстві відповідає базовим принципам господарювання та має свої особливості, які забезпечують її реалізацію. Однак

лише застосування цифрових інновацій створює умови для успішної реалізації цієї концепції в сільському господарстві. Це досягається за рахунок інноваційної складової, яка надає широкий спектр напрямків використання відходів і вторинних ресурсів, а також здійснює процес адаптації до різноманітних викликів, таких як природні, економічні, екологічні, соціальні та галузеві особливості.[27]

Отже безвідходне сільськогосподарське виробництво є ключовим елементом який приближує агросектор до сталого розвитку, оскільки воно спрямоване на оптимізацію використання ресурсів, збереження навколишнього середовища та забезпечення економічної стійкості. Крім того, реалізація принципів безвідходного виробництва в сільському господарстві сприяє розвитку нових технологій та інновацій, що сприяють підвищенню продуктивності та конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств. Крім того, це допомагає залучати інвестиції в галузь, оскільки сталий спосіб виробництва стає все більш привабливим для інвесторів та споживачів, які цінують екологічно чисті продукти та виробництво.

Щоб забезпечити ефективний розвиток та створення сприятливого інституційного середовища для екологічно інноваційного сільського розвитку, необхідно мати на увазі систему, що охоплює різні складові. Важливо виділити суб'єкти інституційного забезпечення інноваційної діяльності, а також відповідну інноваційну інфраструктуру, законодавство, державні програмні документи та нормативно-правову базу.

Запровадження екологічних інновацій у сільське господарство має стати пріоритетним напрямом державної аграрно-промислової політики. Для цього необхідні такі напрями системи державної підтримки:

- формування та вдосконалення комплексної системи організаційно-управлінської, нормативно-правової бази та фінансово-податкових норм;
- реалізація ефективних економічних і адміністративних механізмів стимулювання та відповідальності підприємців;

- відбір перспективних вітчизняних виробничих технологій;
- створення інформаційно-аналітичної бази управління розвитком сільських територій;
- формування відповідної інноваційної інфраструктури;
- сприяння підготовці та перепідготовці інноваційних кадрів. [28]

Впровадження екологічних інновацій у сільське господарство повинно бути підтримане заходами зі стимулювання екологічно чистих технологій та практик виробництва, що включають формування комплексної системи організаційно-управлінської, нормативно-правової бази та фінансово-податкових норм, реалізацію ефективних економічних і адміністративних механізмів стимулювання та відповідальності підприємців, відбір перспективних вітчизняних виробничих технологій, створення інформаційно-аналітичної бази управління розвитком сільських територій, формування відповідної інноваційної інфраструктури та сприяння підготовці та перепідготовці інноваційних кадрів, а також розвиток інформаційних ресурсів та освітніх кампаній для підвищення обізнаності сільських господарів щодо екологічних проблем та можливостей їх вирішення, залучення до співпраці наукових установ, дослідницьких центрів та інноваційних компаній для сприяння розробці та впровадженню новітніх екологічних технологій у сільському господарстві, а також підтримка ініціатив з розвитку екологічного туризму на сільськогосподарських територіях, що стимулює збереження природних ресурсів та біорізноманіття.

За даними дослідження о інноваційних бар'єрах у аграрному секторі виявилось що в сільському господарстві спостерігається більша тенденція до інновацій у процесах, що реалізуються на протязі всього ланцюга виробництва, спрямованих на просування сталих практик. Найбільш популярні інновації це органічне землеробство, генетична інженерія, та точне землеробство, що підтверджує, що найпопулярніші інновації відповідають до якійсь зміні у процесі виробництва, за якою йде інновація у зміні продукту. Спостерігається тенденція до використання моніторингових механізмів, що оптимізують

прийняття рішень щодо використання ресурсів та матеріалів для збереження продуктів, а також їх генетичної модифікації. Зовнішні бар'єри імплементації інновацій є найбільш поширеними, відсутність політик чи їх невідповідність визначаються як ті, які впливають на правильне впровадження інновацій, що сприяють сталому розвитку в сільському господарстві. наступним за ним йдуть епістемічний замикання, а також невідповідне регулювання та низькокваліфікована робоча сила. [29]

Зовнішні бар'єри щодо імплементації інновацій у сільському господарстві, згадані у дослідженні, дійсно можуть значно уповільнювати або навіть перешкоджати впровадженню нововведень. Недостатня підтримка з боку влади у формі відповідної політики або її невідповідність можуть створювати серйозні перешкоди. Для подолання зовнішніх бар'єрів імплементації інновацій необхідно налагоджувати ефективну співпрацю між галузевими представниками та урядовими інституціями для створення сприятливого середовища, що сприяє розвитку та впровадженню новаторських практик.

Однією з ключових проблем може бути відсутність стимулів для фермерів та аграрних підприємств для впровадження інноваційних технологій і методів. Часто сільські господарства працюють у дуже конкурентному середовищі, де важко ризикувати з новаторськими підходами через страх перед можливими втратами.

Законодавство також може бути неповністю або недостатньо адаптоване до швидкоплинних змін в галузі сільського господарства. Наприклад, процедури реєстрації та дозволів для нових продуктів часто можуть бути вкрай складними та тривалими, що гальмує швидкість впровадження інновацій.

Для подолання цих зовнішніх бар'єрів необхідна активна співпраця між сільськогосподарськими галузевими організаціями, науково-дослідними установами та урядовими інституціями. Важливо розвивати діалог між цими сторонами для створення сприятливого регуляторного середовища та впровадження стимулів для інновацій у сільському господарстві. Також можуть

бути корисними програми підтримки та фінансування для фермерів, які бажають впроваджувати нові технології та практики.

3.2 Роль державної підтримки для стимулювання розвитку аграрного сектору України

Аграрний сектор в Україні має великий потенціал для розвитку, але йому потрібна ефективна державна підтримка для того, щоб максимально реалізувати свої можливості. Державна підтримка в цьому секторі вважається ключовою для стимулювання його розвитку, вирішення проблем та підвищення конкурентоспроможності українських сільськогосподарських виробників.

Воєнний стан та політична нестабільність можуть значно ускладнюють ситуацію, ущемляючи розвиток аграрного сектора. Нестабільність викликає невизначеність та ризики для інвесторів, що призводить до зменшення обсягів інвестицій у цей сектор. Необхідність інвестицій в аграрний сектор велика. Інвестиції сприяють модернізації технологій, підвищенню якості продукції та збільшенню конкурентоспроможності. Проте для залучення інвестицій необхідна стабільна політична та економічна ситуація. Державна підтримка має важливе значення для стимулювання розвитку аграрного сектора. Це може бути забезпечено через різноманітні заходи, включаючи податкові пільги, кредитну підтримку, інфраструктурні проекти та програми підтримки сільських господарств.

Основним нормативно правовим документом який торкається державної підтримки аграрного сектору є закон «Про державну підтримку сільського господарства України». Закон встановлює основи державної політики у сферах бюджетної, кредитної, цінової, регуляторної та інших сферах управління з метою підтримки сільського господарства та забезпечення продовольчої безпеки населення. Принципи державної підтримки включають прозорість, прогнозованість, справедливість, ефективність та цільове спрямування. Державна підтримка здійснюється через різні механізми, такі як кредитні

субсидії, компенсація лізингових платежів, дотації для розвитку сільськогосподарських товаровиробників, стимулювання виробництва платників податку на прибуток та інші. Особливу увагу приділяється підтримці малих фермерських господарств з невеликою площею землі та обсягом виробництва продукції.

Павлюченко Ю. М. зазначає що більшість механізмів державної підтримки, таких як інвестиційні пільги, дотації, компенсації, не передбачені іншими законами, крім Господарського кодексу України. Автори стверджують, що ГК України є важливою законодавчою основою для державної підтримки агробізнесу, і його скасування може призвести до недоречних наслідків, оскільки відсутність загальної законодавчої основи ускладнить реалізацію стратегій відновлення аграрного сектору. Також наголошується на необхідності конкретизації та оновлення норм ГК України щодо державної підтримки, щоб вони відповідали сучасним потребам та вимогам економічного розвитку. [30]

Створення належних умов для росту та розвитку малого аграрного підприємництва є важливим завданням на державному рівні. Необхідно активно працювати над створенням чіткого та прозорого регулювання, що допоможе забезпечити захист інтересів малого аграрного бізнесу. Крім фінансової підтримки, потрібно також сприяти ефективному використанню ресурсів та розвитку інноваційних підходів.

Серед напрямків розвитку малих аграрних підприємств виділяють виправлення організаційних проблем у взаємодії малого аграрного бізнесу з ринком та державними структурами. Зокрема, важливо забезпечити прозорість та доступність інформації про можливості отримання підтримки та дотримання вимог. Далі, варто активно стимулювати розвиток малого аграрного сектору на місцевому рівні, шляхом підтримки ініціатив та проєктів, спрямованих на розвиток сільських територій та підвищення життєвого рівня селян. Оптимізація державної підтримки, зокрема, шляхом впровадження грантових програм з урахуванням особливостей регіонів та специфіки малого аграрного сектору. Крім того, варто активно підтримувати виробників нішевих культур та

інноваційних технологій, що сприятиме розвитку нових галузей та підвищить конкурентоспроможність сектору в цілому. Також важливим є підтримка в сфері страхування врожаю та компенсація витрат на матеріально-технічні ресурси, що дозволить зменшити ризики та забезпечити стабільність для сільських підприємств. [31]

За дослідженням Шворак А. М. Практично у всіх країнах Європи сільськогосподарські консультаційні служби (Advisory Services) працюють на приватних засадах, користуючись державною підтримкою через відповідні урядові програми, що спрямовані на розвиток сільського господарства. У свій час вони створювалися державою, функціонували за рахунок бюджетних коштів, але з часом приватизувалися. Сільськогосподарські консультаційні служби розвинених країн представлені різними організаційно-правовими формами. Наприклад, у США - державна університетська, у Німеччині, Канаді та Польщі - державна міністерська, у Великобританії та Франції - приватна, у Данії - громадська, а в Нідерландах та Угорщині - змішана.[32]

Дані консультаційні служби виконують ряд важливих функцій у сільському господарстві, забезпечуючи фермерам доступ до актуальної інформації, технологій та кращих практик. Вони надають консультації щодо вирощування різних видів культур, використання добрив та захисту рослин, оптимізації господарських процесів та управління ризиками. Крім того, консультаційні служби часто ведуть науково-дослідну роботу та розробляють інноваційні методи, сприяючи підвищенню ефективності сільськогосподарського виробництва.

Різноманітність організаційно-правових форм консультаційних служб в різних країнах свідчить про адаптивний підхід до вирішення потреб і викликів сільського господарства в кожній конкретній ситуації. Цей різноманітний підхід дозволяє країнам ефективно використовувати ресурси та здійснювати інноваційні заходи для підтримки розвитку сільського господарства.

Зокрема, впровадження приватного сектору консультаційних послуг може стимулювати інновації та підвищення якості за рахунок конкуренції та

ефективного управління. У той же час, державна підтримка дозволяє забезпечити доступність консультацій для всіх фермерів, незалежно від їхнього фінансового стану чи масштабу господарства.

Дослідження стверджують, що в розвинених країнах застосовується систематична та ефективна стратегія для розвитку сільського господарства та забезпечення продовольчої безпеки. Основні принципи продовольчої політики в цих країнах - гарантування якості продуктів харчування, розвиток сільських територій та їхньої інфраструктури, а також гармонізація екосистем у зв'язку зі змінами клімату. Так, у США та Європейських країнах виконується суворий контроль якості харчових продуктів на всіх етапах виробництва, включаючи ветеринарний та фіто-санітарний контроль. Одночасно реалізуються програми забезпечення безпеки харчових продуктів на всіх етапах їх виробництва і обігу. Розвиток сільських територій та їхньої інфраструктури, у свою чергу, сприяє поліпшенню умов проживання та праці аграріїв, а також розвитку різноманітності економічної діяльності в сільських районах. [33]

Цільова спрямованість і систематичний підхід до розвитку сільського господарства та забезпечення продовольчої безпеки в розвинених країнах, таких як США та країни Європейського Союзу, свідчать про високий рівень управління і стратегічне бачення у сфері агропромислового сектору. Головні принципи продовольчої політики, які вони втілюють, такі як гарантування якості продуктів харчування та забезпечення безпеки на всіх етапах виробництва та обігу, дозволяють не лише захистити здоров'я споживачів, але й забезпечити стабільність аграрного сектору та його конкурентоспроможність на міжнародному ринку.

Розвиток сільських територій та інфраструктури не лише сприяє покращенню умов проживання та праці селян, а й створює нові можливості для розвитку сільськогосподарських підприємств та різноманітної економічної діяльності в сільських районах, що сприяє загальному підвищенню якості життя населення. Такі стратегії показують, що ефективне управління та інвестиції в

аграрний сектор можуть бути ключовими чинниками в забезпеченні продовольчої безпеки та сталого розвитку.

Ці напрямки не лише сприяють підвищенню виробництва та ефективності сільськогосподарської діяльності, але й сприяють соціальному розвитку сільських громад, забезпечуючи їм більше можливостей для зайнятості, підвищення доходів та покращення якості життя. Застосування цих стратегій вимагає спільних зусиль з боку держави, місцевих органів влади та сільських громад, а також активної підтримки та участі усіх зацікавлених сторін у втіленні ініціатив та проектів, спрямованих на розвиток аграрного сектору. Імплементация цих стратегій також може сприяти зменшенню відтоку населення з сільських територій, збереженню культурної спадщини та розвитку інфраструктури. При цьому важливо не лише розробити ефективні програми та політики, але й забезпечити їхню належну реалізацію та моніторинг, щоб забезпечити постійний прогрес у вирішенні проблем малих аграрних підприємств та зміцненні сільських громад.

Державне регулювання в Україні відіграє ключову роль у сприянні інвестицій у сільське господарство для післявоєнної відбудови. Це стає необхідним у зв'язку з необхідністю відновлення та розвитку галузі, яка є стратегічно важливою для економіки країни. Уряд може вживати різноманітних заходів для стимулювання інвестицій, зокрема, встановлювати податкові пільги для інвесторів у сільське господарство, розробляти спеціальні кредитні програми або надавати субсидії на розвиток аграрного сектору. Крім того, держава може активно впливати на ринкові умови, встановлюючи механізми підтримки цін на продукцію сільськогосподарського виробництва або регулюючи експортні та імпорتنі обмеження, що сприяє збереженню та зростанню прибутковості інвестицій у цей сектор.

Крім того, важливою складовою успішного стимулювання інвестицій є розвиток сільськогосподарської інфраструктури та науково-технічний прогрес у галузі. Інвестиції у модернізацію доріг, зберігання та обробку продукції, а також у дослідження нових технологій для сільського господарства можуть підвищити

продуктивність та конкурентоспроможність аграрного сектору. Особливу увагу також слід звернути на розробку стратегій розвитку, які спрямовані на створення стійкого та довгострокового економічного зростання сільського господарства. Ці заходи можуть стимулювати інвестиції, сприяючи розвитку виробництва, підвищенню ефективності та покращенню соціально-економічних умов у сільських районах.

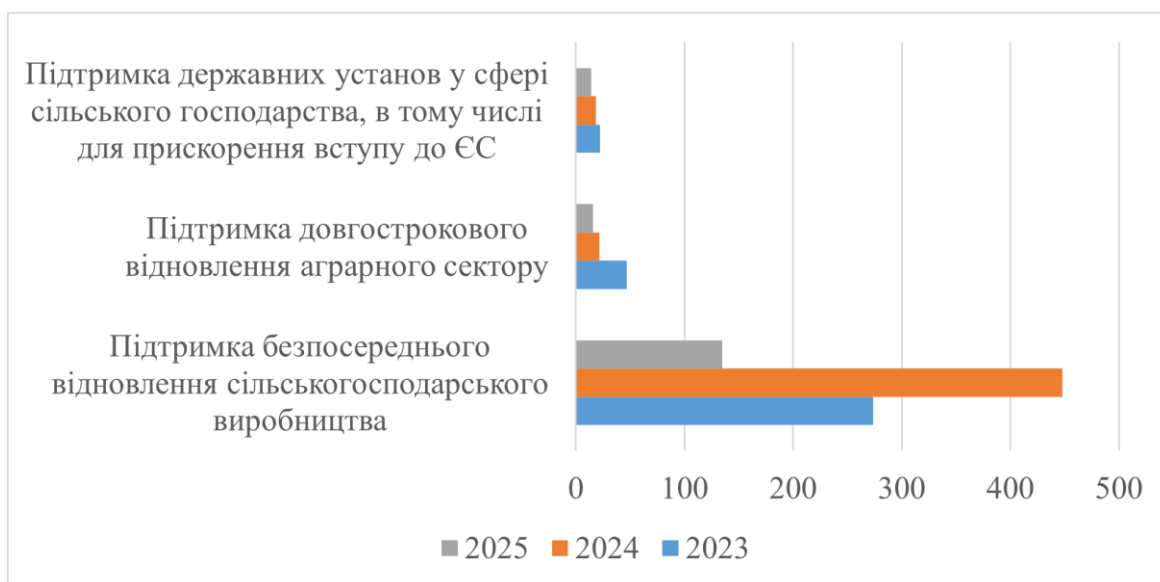

Рис. 3.1 Актуальна донорська підтримка агросектору, млн. дол. США
(Джерело: складено автором за матеріалами [34])

З погляду розмірів негайної підтримки відновлення, спостерігається зростання, як показано на рисунку 3.1. Це свідчить про те, акцентується увага на негайних заходах для відновлення сільського господарства та виробництва в умовах, які виникли упродовж війни. Це може бути спрямовано на швидке відновлення економіки, стабілізацію ситуації та забезпечення необхідних ресурсів для сільськогосподарських виробників. У той же час, розміри довгострокової підтримки зменшуються. Це може відображає необхідність негайних заходів перед більш стратегічного планування та розвитку на довгострокову перспективу.

За дослідженнями організація економічного співробітництва та розвитку (OECD) загальний тренд підтримки агросектору у світі спостерігається у зменшенні використання підтримки цін на ринку та виходу з виробничо-

орієнтованих платежів у країнах ОЕСР. Замість цього, деякі країни надають підтримку, що менше спотворює виробництво, наприклад, на основі параметрів, що не пов'язані з поточним виробництвом, або з урахуванням несільськогосподарських критеріїв, таких як земельні відводи або виплати за певні результати. Загалом, ризик спотворення аграрного виробництва та торгівлі залишається високим, особливо у випадку підтримки цін на ринку, що залишає найбільший відбиток на підтримці окремих продуктів, таких як рис, цукор та продукти тваринництва. Проте, зростаючий вплив менш спотворюючих форм підтримки, таких як платежі за результати, може свідчити про поступовий перехід до більш сталого і екологічно-орієнтованого підходу у сільському господарстві. [35]

При цьому, зменшення використання підтримки, яка спотворює виробництво, і перехід до менш спотворюючих форм можуть сприяти зменшенню негативного впливу на навколишнє середовище та підвищенню стійкості аграрного сектору до зовнішніх змін та коливань на ринках. Потенціал зменшення впливу на середовище може бути значним, якщо країни продовжать активно сприяти розвитку й впровадженню більш екологічно-орієнтованих аграрних політик. Зростання підтримки за несільськогосподарськими критеріями також може вказувати на більшу увагу до питань сталості та добробуту тварин у сільському господарстві. Це відображає зростаючий глобальний інтерес до збалансованого розвитку агропромислового сектору, який не лише забезпечує продовольчу безпеку, але й зберігає природні ресурси та забезпечує екологічну стійкість.

Белкін І. В. визначає категорії для Відновлення та реконструкція агросектору України потребує уваги до кількох ключових аспектів:

- Реконструкція: Необхідно провести заміну та ремонт пошкоджених активів, таких як зберігальні споруди, пересадка культур, поповнення тваринного скоту і т. д. Відновлення фізичних структур галузі є важливим етапом процесу відновлення виробництва.

- Відновлення: Це включає надання ресурсів, послуг та підтримки для українських аграріїв з метою підтримки їхнього відновленого виробництва. Це може охоплювати фінансову допомогу, консультаційну підтримку та інші форми допомоги.
- Модернізація: Важливо впровадити нові технології та стандарти для підвищення ефективності та конкурентоспроможності аграрного сектору.
- Відновлення експортної інфраструктури: Розвиток та відновлення логістичної системи, яка підтримує експорт сільськогосподарської продукції, є ключовим для розвитку зовнішньоторговельних зв'язків України.
- Розмінування та рекультивація сільськогосподарських земель: Важливо для безпеки та відновлення продуктивності земельних ресурсів.
- Полегшення доступу до фінансування для аграріїв: Особливу увагу слід приділити малим та середнім фермерським господарствам, які часто мають обмежений доступ до фінансових ресурсів.
- Збалансований підхід до підтримки базового аграрного сектору та переробки: Це важливо для збільшення доданої вартості продукції та розвитку внутрішнього ринку.
- Врахування реформ, пов'язаних з інтеграцією до ЄС: Важливо адаптувати аграрну політику до європейських стандартів та вимог у контексті можливого вступу України до ЄС.
- Розвиток регіонального адміністративного потенціалу: Впровадження систем управління та контролю у сільському господарстві вимагає підтримки на рівні регіональних адміністративних структур. [18]

Отже, під час відновлення та реконструкції агросектору України важливо враховувати комплексний підхід, який охоплює реставрацію та модернізацію інфраструктури, надання фінансової підтримки аграріям, поліпшення доступу до технологій, а також сприяння експортній діяльності та збільшенню конкурентоспроможності на зовнішніх ринках. Крім того, важливо звертати увагу на реформування, що спрямовані на гармонізацію законодавства з

європейськими стандартами, щоб підготувати галузь до можливого вступу до ЄС, а також забезпечити розвиток ефективного управління на різних рівнях, включаючи регіональні адміністративні структури. Такий підхід дозволить створити сприятливі умови для сталого розвитку агропромислового сектору, забезпечити безпеку продовольства та збільшити внесок галузі у економіку країни.

Висновки до розділу: Розглянуто напрямки удосконалення роботи агросектору України, важливість використання сучасних технологій такі як автоматизовані системи управління, дрони та роботизовані системи для збирання врожаю, стратегію безвідходного виробництва в аграрному секторі. Розглянуто інноваційні бар'єри в аграрному секторі. Висвітлено проблеми, що виникають через політичну нестабільність та воєнний стан. Зазначено, що інвестиції є ключовим фактором для модернізації галузі та підвищення її конкурентоспроможності.

ВИСНОВКИ

Аграрна сфера відіграє важливу роль у загальному економічному розвитку країни, забезпечуючи продовольчу безпеку, експортний потенціал, а також вирішуючи соціальні та екологічні аспекти. Проаналізувати стан та тенденції цього сектору допоможе не лише зрозуміти поточну ситуацію, але й спрогнозувати подальший розвиток, визначити пріоритетні напрямки політики та заходи, спрямовані на покращення його ефективності та конкурентоспроможності.

В літературі та законодавстві рідко зустрічається термін "аграрний сектор" як юридична концепція. Частіше використовуються вислови "агропромисловий сектор" або "сільське господарство". Це ускладнює визначення та регулювання аспектів сільського господарства, що може утруднювати наукові дослідження та практичне впровадження ефективних стратегій управління. Недостатня розробленість термінології може викликати неоднозначне розуміння складових та функцій аграрного сектора, а також ускладнювати процеси формулювання політики та прийняття рішень у сфері сільського господарства. Тому ми вважаємо, що аграрний сектор - це широкий термін, що включає деякі елементи агропромислового комплексу, такі як виробництво сільськогосподарської продукції, її переробка, зберігання та реалізація. Він об'єднує не лише саме сільське господарство, але й пов'язані з ним галузі, такі як харчова промисловість, текстильне виробництво, а також ринки, де здійснюється купівля-продаж продукції. Аграрний сектор також включає в себе послуги, які забезпечують підтримку цих процесів, включаючи логістику, маркетинг, фінансові послуги та інші.

Аграрний сектор відіграє ключову роль у суспільстві через через аспекти продовольчої безпеки, економічного розвитку, соціальної стабільності, екологічно стійкості. Сучасні глобальні виклики, такі як зміни клімату, швидке зростання населення, втрата біорізноманіття та нерівність у розподілі ресурсів, ставлять під загрозу стійкість аграрного сектору. Необхідність в розвитку нових моделей харчової системи та перерозподілі ланцюгів створення вартості стає

критично важливою для забезпечення ефективності та справедливості у сільському господарстві. Також важливою є реакція на вплив великих компаній та окремих країн на глобальну аграрну систему. Щоб вирішити ці виклики, необхідні інноваційні підходи до сільського господарства, спрямовані на ефективне використання ресурсів, збереження навколишнього середовища та забезпечення справедливого доступу до ресурсів для всіх господарств.

Постійна робота над вдосконаленням аграрного законодавства є критичною для успішної євроінтеграції України. Адаптація до європейських стандартів у сфері безпеки харчових продуктів, управління якістю та екологічної безпеки є важливим кроком у цьому процесі. Це означає, що Україна повинна постійно оновлювати свої закони та регуляції, враховуючи найновіші розробки та вимоги Європейського Союзу. Забезпечення відповідності стандартам безпеки харчових продуктів гарантує якість продукції та захист здоров'я споживачів. Крім того, управління якістю та екологічною безпекою є не менш важливими аспектами. Відповідні законодавчі акти та наглядові механізми допомагають забезпечити, що сільськогосподарські практики відповідають найвищим стандартам якості та не завдають шкоди навколишньому середовищу.

Протягом останніх років аграрна галузь України демонструвала значний прогрес, що відобразився у позитивних показниках зовнішньої торгівлі. Але цей сектор зіткнувся з серйозними внутрішніми труднощами, які ускладнюють його стійкий розвиток. Вторгнення російських військ на територію України 24 лютого 2022 року має серйозний вплив на аграрну галузь країни. На жаль, ця військова агресія лише загострила існуючі проблеми, збільшивши їх складність і призводячи до значних збитків у сільському господарстві.

Це створило серйозні виклики для агропідприємств, зокрема у зв'язку з обмеженим доступом до ресурсів, перешкодами у поставках, погіршенням інвестиційного клімату та загрозою для працівників галузі. У контексті існуючих проблем, таких як недостатність фінансування, нестабільність земельних відносин та низький рівень технологічного розвитку, військовий конфлікт лише поглибив наявні труднощі.

Агропідприємства стикаються з безліччю труднощів: від втрати контролю над територіями до загрози від мін та невибухових боєприпасів на полях. Незважаючи на це, агробізнес продемонстрував неймовірну здатність до відновлення, підтверджуючи свою критичну роль у економіці країни. Проте, для подолання існуючих викликів, таких як нестача працівників, крадіжки урожаю та логістичні перешкоди, потрібен комплексний підхід та додаткові зусилля.

Загальний аналіз вказує на те, що сільське господарство України стикається зі складними викликами, зумовленими як економічною нестабільністю, так і політичними конфліктами, ці фактори призвели до збільшення втрат в агросекторі, включаючи скорочення посівних площ, збільшення витрат на виробництво та логістичні перешкоди. Незважаючи на це, агробізнес продемонстрував здатність до адаптації та відновлення, підтверджуючи свою критичну роль у економіці країни. Під час воєнних дій відбулася певна компенсація та адаптація аграрного сектору, що свідчить про певний ступінь його резистентності до екстремальних умов.

Зовнішня торгівля України, також постраждала. Зменшення експорту зернових культур та жирів та олій. У період воєнного положення спостерігається значне зменшення експорту, особливо у ключових категоріях, таких як зернові культури та жири і олії. Це може мати серйозні наслідки для економіки країни, зокрема для зовнішньоторговельного балансу та галузей сільського господарства. Зростання експорту до певних країн, таких як Румунія та Китай, вказує на те, що деякі ринки залишаються доступними, хоча й зазнають змін у зв'язку з військовим конфліктом.

За аналізом конкурентних переваг Україна має виявлені порівняльні переваги або відносну експортну конкурентоспроможність у таких товарних групах, як кукурудза та олія, нижчі показники конкурентних переваг у таких секторах, як паливні дрова, фруктові та овочеві соки, корми для скота та птичі яйця. Ці дані свідчать про потенціал українського експорту в цих секторах та важливість збереження і підтримки конкурентоспроможності цих галузей на міжнародному ринку. Розвиток цих секторів може стати стратегічним для

зміцнення економічної позиції України та забезпечення стійкості в умовах нестабільності на світових ринках.

В агросекторі України відзначається великий потенціал для поліпшення та модернізації, особливо через використання сучасних технологій. Автоматизовані системи управління, дрони та роботизовані системи для збирання врожаю вважаються ключовими елементами для підвищення ефективності та врожайності в агропромисловому секторі. Стратегія безвідходного виробництва в агросекторі є важливим напрямком для збереження ресурсів та зменшення негативного впливу на довкілля. Впровадження таких стратегій може сприяти збільшенню стійкості та сталості сільського господарства в Україні.

Тому необхідно враховувати інноваційні бар'єри, які можуть ускладнити впровадження нових технологій та стратегій у сільському господарстві. Розробка ефективних стратегій подолання цих перешкод є важливою для подальшого розвитку аграрного сектору України.

Політична нестабільність та воєнний стан у країні створюють значні виклики для агросектору. Наявність стабільного політичного та економічного середовища є ключовою умовою для розвитку та процвітання українського сільського господарства. Інвестиції в агросектор є важливим фактором для його модернізації та підвищення конкурентоспроможності. Потрібно активно залучати інвестиції для реалізації потенціалу українського агропромислового комплексу і забезпечення стійкого економічного зростання країни.

Враховуючи усі ці фактори, важливо підкреслити необхідність спільних зусиль уряду, громадськості та приватного сектору для подолання викликів, що стоять перед аграрним сектором України. Інноваційні технології, вдосконалені методи управління та розвиток конкурентоспроможних стратегій експорту можуть допомогти забезпечити стале зростання галузі та її стійкість до зовнішніх та внутрішніх викликів. Однак успішна модернізація аграрного сектору потребує стабільного політичного та економічного середовища. Тому вирішення політичних конфліктів та забезпечення правової стабільності через

вдосконалення законодавства та залучення інвестицій стає надзвичайно важливим аспектом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року: від 18.10.2005 № 2982-IV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2982-IV#Text> (дата звернення: 28.03.2024).
2. Про схвалення Стратегії розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17.10.2013 № 806-р URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/806-2013-p#Text> (дата звернення: 28.03.2024).
3. Про схвалення Стратегії сприяння залученню приватних інвестицій у сільське господарство на період до 2023 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України; Стратегія від 05.07.2019 № 595-р URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/595-2019-p#Text> (дата звернення: 28.03.2024).
4. Матковський П. Є. Поняття та складові елементи аграрного сектору економіки. Вісник Прикарпатського університету. Серія: Економіка. 2018, № 13. С. 69-73. URL: <http://lib.pnu.edu.ua:8080/handle/123456789/11256> (дата звернення: 28.03.2024).
5. Міщенко Д. А. Основні напрями державного регулювання аграрного сектору економіки України. Інвестиції: практика та досвід. 2011. № 19. - С. 115-117. (дата звернення: 28.03.2024).
6. Корчинський І. О. Аграрна сфера: суспільно-економічний та організаційнотехнологічний конструкт з позицій архітекτονіки. Економічний вісник Національного гірничого університету. 2018, № 1. С. 74-81. (дата звернення: 03.04.2024).
7. Веб портал Economist Impact - impact.economist.com URL: <https://impact.economist.com/sustainability/project/food-security-index> (дата звернення: 03.04.2024).
8. FAO. 2023. World Food and Agriculture – Statistical Yearbook 2023. Rome. URL: <https://openknowledge.fao.org/items/5c272dc7-e1b8-486a-b323-6babb174eee0> (дата звернення: 03.04.2024).
9. OECD-FAO. OECD-FAO Agricultural Outlook 2021–2030. Rome, 2023 URL: <https://openknowledge.fao.org/items/e49709e7-6dd3-4db1-972d-20e69f6a5964> (дата звернення: 03.04.2024).
10. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони; Угода, Список, Міжнародний документ від 27.06.2014: станом на 30.11.2023 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text (дата звернення: 05.04.2024).
11. Положення про Міністерство економіки України: постанова Кабінету Міністрів України

від 20 серпня 2014 р. № 459: станом на 28.12.2023 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/459-2014-п#n10> (дата звернення: 05.04.2024).

12. Про затвердження Положення про Державну службу України з питань праці: Постанова Кабінету Міністрів України від 11.02.2015 № 96: станом на 05.01.2024 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/96-2015-п#Text> (дата звернення: 05.04.2024).

13. Про затвердження Положення про Державну службу України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів: постанова Кабінету Міністрів України від 2 вересня 2015 р. № 667: станом на 16.02.2022 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/667-2015-п#Text> (дата звернення: 05.04.2024).

14. Деякі питання діяльності центральних органів виконавчої влади: Постанова Кабінету Міністрів України від 17.02.2021 № 124: станом на 15.11.2023 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/124-2021-п#Text> (дата звернення: 05.04.2024).

15. Про затвердження Положення про Державне агентство України з розвитку меліорації, рибного господарства та продовольчих програм: постанова Кабінету Міністрів України від 30.09.2015 № 895: станом на 25.01.2024 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/895-2015-п#Text> (дата звернення: 05.04.2024).

16. Про Державну службу України з питань геодезії, картографії та кадастру: постанова Кабінету Міністрів України 14.01.2015 № 15: станом на 18.05.2023 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/15-2015-п#Text> (дата звернення: 05.04.2024).

17. Про затвердження Положення про Державну екологічну інспекцію України: постанова Кабінету Міністрів України від 19.04.2017 № 275: станом на 09.04.2024 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/275-2017-п#Text> (дата звернення: 05.04.2024).

18. Белкін І.В. Аграрний сектор України в умовах війни: проблеми та перспективи розвитку. Наукові перспективи. 2024. № 4 (46). С. 484-498. URL: <http://socrates.vsau.org/repository/card.php?lang=en&id=35744> (дата звернення: 14.04.2024).

19. Державна служба статистики України. Офіційна сторінка. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 14.04.2024).

20. Державна митна служба України. Офіційна сторінка. URL: <https://customs.gov.ua> (дата звернення: 14.04.2024).

21. United Nations Conference on Trade and Development. Офіційна сторінка. URL: <https://unctad.org> (дата звернення: 14.04.2024).

22. Department of Economic and Social Affairs. 2022 International Trade Statistics Yearbook, Vol. II. United nations publication. Sales no. 23.xvii.4. 2023 URL: <https://desapublications.un.org/publications/2022-international-trade-statistics-yearbook-vol-ii-trade-product> (дата звернення: 14.04.2024).

23. Stepasyuk, L. Titenko, Z. Competitiveness of agricultural products of ukraine in the foreign market. *Modern Management Review*. XXV. 10. 2020. URL: https://www.researchgate.net/publication/342671651_COMPETITIVENESS_OF_AGRICULTURAL_PRODUCTS_OF_UKRAINE_IN_THE_FOREIGN_MARKET (дата звернення: 14.04.2024).
24. Степаненко С.В., Руденко С.В., Хвостіков А.І. Обґрунтування показників та критеріїв аналізу конкурентоспроможності аграрної продукції на міжнародних ринках. *Український журнал прикладної економіки та техніки*. 2021. Том 6. № 4. С. 121-131. URL: <https://openarchive.nure.ua/server/api/core/bitstreams/1a0ead14-2325-465a-a93b-a4e7cd711f2c/content> (дата звернення: 14.04.2024).
25. Robert F. Digital innovations for sustainable and resilient agricultural systems. *European Review of Agricultural Economics*, Volume 50, Issue 4. 2023, С. 1277–1309 URL: <https://academic.oup.com/erae/article/50/4/1277/7208892t> (дата звернення: 23.04.2024).
26. Андрейченко А. В. Забезпечення розвитку безвідходного виробництва в аграрному секторі економіки: теоретико-методологічне обґрунтування. *Академічний огляд*. 2020. № 1 (52). С. 38-49. URL: <https://acadrev.duan.edu.ua/images/PDF/2020/1/5.pdf> (дата звернення: 23.04.2024).
27. Кононенко, Л., Сисоліна, І., & Сисоліна, Н. . ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЇ ПІДПРИЄМСТВАМИ АГРОПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ В УМОВАХ ЦИРКУЛЯРНОЇ ЕКОНОМІКИ. *Економічний простір*, (184). 2023. С. 91-94. URL: <http://prostir.pdaba.dp.ua/index.php/journal/article/view/1238> (дата звернення: 23.04.2024).
28. Бендасюк О.О. Зіновчук Н.В. Сахарнацька Л.І. Екологічні інновації як фактор сталого соціально-економічного сільського розвитку. *Збалансоване природокористування* № 4. 2022. С. 15-23. URL: <https://journals.urau.ua/bnusing/article/view/275029> (дата звернення: 23.04.2024).
29. Campuzano L.R., Hincapié Llanos G.A., Zartha Sossa J.W., Orozco Mendoza G.L., Palacio J.C., Herrera M.. Barriers to the Adoption of Innovations for Sustainable Development in the Agricultural Sector. *Systematic Literature Review (SLR). Sustainability*. 2023; 15(5):4374 URL: <https://www.mdpi.com/2071-1050/15/5/4374> (дата звернення: 23.04.2024).
30. ПАВЛЮЧЕНКО Ю. Роль господарсько-правових норм у державній підтримці агробізнесу. *Розвиток України в умовах мілітарного впливу: соціально-правові, економічні та екологічні аспекти* : Збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 28 березня 2023 р.). У 2-х томах. Том 1. За заг. ред. Устименка В.А.; ред.-упоряд.: Градобоева Є.С., Ілларіонов О.Ю., Санченко А.Є. Київ: ВАІТЕ, 2023. – 464 с. (дата звернення: 23.04.2024).
31. Гуменюк М.М., Шпикуляк О.Г., Неміш Д.В., Шеленко Д.І. Інституціоналізація державної підтримки розвитку малого аграрного підприємництва в умовах воєнного стану:

регіональний аспект. Вісник аграрної науки. 2023. № 11. С. 67–76.
URL: https://agrovisnyk.com/pdf/ua_2023_11_09.pdf (дата звернення: 25.04.2024).

32. Шворак А. Зарубіжний досвід розвитку сільськогосподарського дорадництва та впровадження його в Україні. Економічний часопис Волинського національного університету імені Лесі Українки. 2024. том. 1 № 37
URL: <https://www.echas.vnu.edu.ua/index.php/echas/issue/view/41> (дата звернення: 10.04.2024).

33. Артеменко Л. Зарубіжний досвід державного регулювання забезпечення продовольчої безпеки. ФМЗКПНЕС, ФОП Паляниця В. А., 2022. С. 56-60.
URL: <https://elartu.tntu.edu.ua/handle/lib/38077> (дата звернення: 25.04.2024).

34. Збитки, втрати та потреби сільського господарства через повномасштабне вторгнення. Центр досліджень продовольства та землекористування KSE Institute. URL: https://kse.ua/wp-content/uploads/2024/02/RDNA3_ukr.pdf (дата звернення: 25.04.2024).

35. OECD. *Agricultural Policy Monitoring and Evaluation 2023: Adapting Agriculture to Climate Change*. OECD Publishing. Paris. 2023. URL: https://www.oecd-ilibrary.org/agriculture-and-food/agricultural-policy-monitoring-and-evaluation-2023_b14de474-en (дата звернення: 25.04.2024).

ДОДАТКИ

Додаток А

Площа посівних сільськогосподарських культур 2020-2023, тис. га.

Роки	Культури зернові та зернобобові	Буряк цукровий фабричний	Соняшник	Картопля	Культурні овочеві	Культурні плодові та ягідні	За всіма категоріями
2020	15392	220	6457	1325	464	219	24077
2021	15995	227	6622	1283	460	217	24804
2022	12171	184	5293	1208	378	193	19427
2023	10985	250	5220	1210	397	187	18249

Площі посівних сільськогосподарських культур, до попереднього року 2020-2023, %

Роки	Культури зернові та зернобобові	Буряк цукровий фабричний	Соняшник	Картопля	Культурні овочеві	Культурні плодові та ягідні	За всіма категоріями
2021	103,92	103,18	102,56	96,83	99,14	99,09	103,02
2022	76,09	81,06	79,93	94,15	82,17	88,94	78,32
2023	90,26	135,87	98,62	100,17	105,03	96,89	93,94

Валовий збір сільськогосподарських культур 2014-2023, тис. т.

Рок и	Культури зернові та зернобобові	Буряк цукровий фабричний	Соняшни к	Картопл я	Культур и овочеві	Культур и плодові та ягідні	За всіма категоріям и
2014	63859	15734	10134	23693	9638	1999	125057
2015	60126	10331	11181	20839	9214	2153	113844
2016	66088	14011	13627	21750	9415	2007	126898
2017	61917	14882	12236	22208	9286	2048	122577
2018	70057	13968	14165	22504	9440	2571	132705
2019	75143	10205	15254	20269	9688	2119	132678
2020	64933	9150	13110	20838	9653	2024	119708
2021	86010	10854	16392	21356	9935	2235	146782
2022	53864	9942	11329	20900	7512	1995	105542
2023	59772	13130	12760	21359	8297	1996	117314

Валовий збір сільськогосподарських культур, у розрахунку до 2014 року, 2014-2023, %

Роки	Культури зернові та зернобобові	Буряк цукровий фабричний	Соняшни к	Картопл я	Культур и овочеві	Культур и плодові та ягідні	За всіма категоріям и
2015	94,15	65,66	110,33	87,95	95,60	107,70	91,03
2016	103,49	89,05	134,47	91,80	97,69	100,40	101,47
2017	96,96	94,58	120,74	93,73	96,35	102,45	98,02
2018	109,71	88,78	139,78	94,98	97,95	128,61	106,12
2019	117,67	64,86	150,52	85,55	100,52	106,00	106,09
2020	101,68	58,15	129,37	87,95	100,16	101,25	95,72
2021	134,69	68,98	161,75	90,14	103,08	111,81	117,37
2022	84,35	63,19	111,79	88,21	77,94	99,80	84,40
2023	93,60	83,45	125,91	90,15	86,09	99,85	91,03

Урожайність сільськогосподарських культур, ц. з 1 га. зібраної площі

Роки	Культури зернові та зернобобові	Буряк цукровий фабричний	Соняшник	Картопля	Культури овочеві	Культури плодові та ягідні
2014	43,7	477	19,4	176	208	95,2
2015	41,1	436	21,6	161	206	104,5
2016	46,1	482	22,4	166	211	101,9
2017	42,5	475	20,2	168	208	103,1
2018	47,4	509	23,0	171	214	128,4
2019	49,1	461	25,6	155	214	108,1
2020	42,5	416	20,2	157	207	105,6
2021	53,9	479	24,6	166	215	117,3
2022	45,8	541	21,6	174	200	116,1
2023	55,2	525	24,5	177	209	119,0